

LUCEAFĂRUL

6191/D

9

Serie nouă

Decembrie 1941

Anul I.

LUCEAFĂRUL

REVISTĂ LUNARĂ DE LITERATURĂ, ARTĂ ȘI CULTURĂ GENERALĂ

COMITETUL DE REDACȚIE:

VICTOR PAPILIAN, D. STĂNILOAE, OLIMPIU BOITOȘ, MIHAI BENIUC ȘI GRIGORE POPA

Colaboratorii revistei: Ion Agârbiceanu, Mircea Alexiu, Simion Anderco, Nicolae Balcă, A. P. Bănuț, Zevedei Barbu, V. Beneș, Lucian Blaga, Lucian Bologa, Alex. Ceușianu, Paul Constant, V. Copilu-Cheatră, Dimitrie Danciu, Al. Dima, Petru Drăghici, Ioan Fruma, Virgil Fulicea, Ion Gherghel, Gherghinescu Vania, Victor Iancu, Ștefan Manciulea, Grigorie T. Marcu, Aurel Marin, C. Munteanu, Teodor Murășanu, M. Nanu, Ionel Neamtzu, Al. Negură, Vasile Netea, Ionel Olteanu, Petre Pascu, Horia Petra-Petrescu, George A. Petre, Licu Pop, George Popa, Iulian Popa, O. F. Popa, I. Popescu-Sibiu, Marcel Romanescu, D. D. Roșca, M. Samarineanu, Constantin Sassu, I. V. Spiridon, Octav Șuluțiu, Horia Teculescu, Gabriel Țepelea.

Manuscrisele, cărțile și publicațiile periodice de recenzat
se vor trimite pe adresa redacției.

*

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

*

Cine reține un număr din revistă, se consideră abonat și este rugat
să trimită abonamentul prin mandat postal, pe adresa administrației.

*

Redacția și administrația: Sibiu, Strada Oituz Nr. 4.
(Ore de birou: zilnic dela 4—6 d. m.)

Abonamente: In țară, pentru particulari, anual Lei 300.—
pentru autorități și instituții „ 1000.—
In străinătate dublu.
Exemplarul Lei 30.—

Inscrisă în registrul de publicații periodice la Tribunalul Sibiu, Secția II-a, Nr. 1469/1941
Tipografia „Dacia Traiană”, S. A., Sibiu. Nr. 1891, Dec. 1941. Secretar de redacție: Olimpiu Boitoș.

Aleșii

de

George Popa

*Isbăvitor, dela pământ la lună,
trompetele de aur prin văzduhuri sună.*

*O, ceas dorit, aruncă negrul vis :
o sută drumuri alte s'au deschis !*

*Peste piept ne așezăm armurile
și trecem apele, trecem pădurile,
și-acolo unde gloria ne duce
împlântăm o sabie și-o cruce.*

*Care dintre noi purta-va stea
de împlinire pentru țara sa
și care dintre toți va fi ales
să cadă în acest bogat cules ?...*

*Eu ! Și eu ! Mii glasuri se pornesc
să poarte semnul cel dumnezeesc...*

*Li veți cunoaște după mâinile ca ceața,
palizi cum e luna dimineața,
dar mai ales după frunțile lor luminate
când vor trece în singurătate...*

*Linște ! Să ne rugăm fierbinte :
Pământul tot e alb de oseminte !*

Valori vecinice

de

D. D. Roșca

Considerațiile ce urmează nu se inspiră din abstractă și exotica speculație metafizică. La întâia vedere, pare nemăsurabilă distanța ce le desparte de grijile ceasului de față. În realitate însă, rândurile de mai jos tind să formuleze fără „prudente” rezerve mintale, adevăruri confirmate de experiență. De experiența istorică europeană și, dela Horia încoace, și de istoria Românilor.

Dar tocmai pentru că e vorba de adevăruri controlabile de orice inteligență liber judecătoare, adecă de orice spirit onest, am crezut că exprimarea limpede a lor se impune în clipa de față tuturor intelectualilor români iubitori de neam și de Țară.

Momentul istoric ne comandă azi în primul rând voință de faptă. O știm. Nu ignorăm însă nici adevărul că spada este purtată cu mai mare hotărîre de cel ce o scoate cu convingerea neclintită că dreptatea, pentru care luptă el, nu e numai a lui, ci e Dreptatea pur și simplu. Adecă acea Dreptate care se impune ca atare, cu putere constrângătoare, conștiinței tuturor inșilor și popoarelor de bunăcredință.

Despre Dreptatea aceasta (care trebuie scrisă cu „D” mare), și despre alte valori vecinice aș vrea să scriu în paginile ce urmează.

I

Fac parte dintr'o generație de intelectuali care, cu puține excepții, a luptat și luptă cu putere să-și păstreze mintea înțelegătoare pentru toate formele de viață și de creație omenească, pentru toate formele de simțire și gândire, sub orice latitudine geografică și în orice epocă s'ar fi manifestat ele. Generația mea a citit cu nespusă încântare slova românească a lui Eminescu și Creangă, dar și-a hrănit cu nesaț sufletul și cu cântecul străin al lui Baudelaire și Rainer Maria Rilke. Noi am crezut și credem că e semn de nepricepere să-ți inchipui că Descartes e mai puțin adânc decât Heidegger sau Kierkegaard, pentru că e neasemănat mai limpede decât aceștia. N'am susținut că Goethe ar fi fost mai de soi și mai minunat reprezentant al poporului german, dacă ar fi fost mai puțin „universal” decât a fost. Semn de prostie am văzut și la aceia cari cred că Cehov e mai „lipsit de miez” decât Dostoievski, pentru că e mai mare artist decât Dostoievski.

În sfârșit, mulți dintre noi ne-am simțit mai mândri de omenia noastră după un ceas de citire din naiva și splendida „Avenir de la Science”, decât după zile întregi de zăbavă pe paginile bogatei și instructivei „Origin of Species”.

În măsură mai mare poate decât înaintașii noștri, am văzut în sentimentul de mulțumire rodnică pe care ți-l dă lărgirea orizonturilor minții nu numai semnul sigur al tinereții și puterii noastre, ci și pecetea cea mai vizibilă a nobleței speței noastre.

Mai mult decât atât: noi am crezut și credem că, odată cu mintea, crește și puterea sentimentului de legătură ce ne unește cu frații de același sânge și soartă și, dincolo de ei, cu străinii cari, peste deosebiri de aspirații și interese particulare ale neamului lor, recunosc împreună cu noi evidența câtorva adevăruri și sfințenia câtorva comandamente morale elementare. Recunosc

ca *absolut* valabile câteva adevăruri și imperative cari obligă conștiința inșilor și popoarelor în chip necondiționat și 'n orice împrejurări.

Altfel spus, cei mai mulți din generația mea am crezut și credem cu hotărîre că, dincolo de deosebirile trupești și sufletești cari despart neamurile, există un patrimoniu spiritual comun, bun al tuturor semințiilor Pământului. Patrimoniu moral constituit, în cursul câtorva veacuri de lupte și jertfe, din câteva *valori* ce se impun cu evidență constrîngătoare tuturor conștiințelor.

Evidența și caracterul universal normativ al acestor adevăruri niciun individ și niciun popor nu le poate nega, fără să renunțe în același timp la omenia lui, și 'n consecință, fără să caute să înlătore condițiile cari fac posibil un început de bunăinvoire între neamuri. Negarea principiară a acestor valori ar face ca împreunăviețuirea popoarelor să continue a rămîne fapt al simplei întâmplări și-al purei Naturi, fapt a cărui existență precară ar fi neincetat amenințată de mereu alimentate intenții de exterminare reciprocă.

Fără recunoașterea valorilor despre cari vorbim și pe cari le vom analiza mai jos și fără recunoașterea obligațiilor morale ce implică aceste valori, nu credem că e posibilă realizarea durabilă a unor condiții generale cari să asigure creației spirituale a diverselor popoare o cât de modestă dăinuire. Iar, pe celelalte planuri de viață, nu credem că e realizabilă colaborarea sinceră, dorită de *toți*, colaborare care să facă cu puțință organizarea în Europa a unor State naționale cari să nu tindă mereu a deveni, de teama vecinic neadormiților agresori posibili, State organizate după modelul oferit de simpaticile, dar umilele ființe ce se cheamă furnici. Căci, oricât ar funcționa de perfect un Stat organizat după chipul și asemănarea acestui umil model, spiritualește vorbind, el va fi tot ce poate exista mai exacerabil. Intr'un astfel de Stat, sufletul moare, și muri-vor și aspirațiile și valorile lui. Un Stat de furnici harnice nu poate fi decât Stat de harnice furnici... Iată ce am crezut și credem cu hotărîre cei în numele cărora aș dori să vorbesc.

II.

Ce naivitate și ce lipsă de informație! — vor exclama, ca unii cari știu mai bine și mai mult, adepții unui pretins realism pseudo-științific și politic al zilelor noastre. Practica politică a fost și este, cel puțin în intențiile ei, totdeauna „realistă”. Există însă azi un curent de gândire care pledează doctrinar pentru un „realism” de principiu. Acest „realism”, ridicat pe o nouă sofistică, a început să pătrundă și la noi.

Inchipuindu-și că apără interesele vitale ale neamului, noua sofistică, importată de pe meleaguri străine, rupe în realitate cu vechi și până acum tari credințe românești. Nu negăm că, înainte de a deveni explicit ale noastre, aceste credințe au fost formulate limpede de către alții și intrupate în istoria concretă a națiunilor lor. Însă, din chiar momentul în care aceste credințe au fost exprimate răspicat, ele au produs ecou puternic în sufletul de toți exploatatului neam românesc. Cu instinct sigur, Românii din toate țările românești au înțeles instantaneu că ele aduceau mântuirea de mult așteptată. N'a fost semn de naivitate, ci dovadă de adâncă pricere a nevoilor de viață ale neamului întreg, când acesta le-a primit ca pe solia luminoasă a ingerului ce cobora în sfârșit din Cer să tulbure apele moarte ale Vitezdei...

Națiunea românească a îmbrățișat crezul considerat azi de către adepții noului „realism” pseudo-științific drept naivitate inoperantă, dacă nu primejdioasă, l-a îmbrățișat, zic, ca pe unul ce conținea credințe cari țâșneau la lumina soarelui venind din străfundurile creștine ale propriului său suflet. Devenite imediat ferment de incurajatoare și frumoasă istorie românească, credințele acestea au fost, în curs de o sută de ani, verificate pe teren, ca să zic așa. Aceasta prin liberatoarele roade produse în a doua jumătate a veacului XIX și ajunse la deplină coacere în dogoarea neuitatelor zile de glorie ale anilor 1916—1918.

Cei ce refuză să recunoască existența patrimoniului moral și intelectual comun despre care vorbim, au, fără îndoială, dreptate când spun că natura n'a creat decât individualități etnice, popoare bine definite în ce privește structura lor morală și fizică.¹⁾ „Nu întâlnim nicăiri în con-

¹⁾ Nu e locul și momentul să examinăm dacă această ultimă afirmație este într'adevăr o dată reală a științei, făcută fără judecăți preconcepute.

cretul spațio-temporal umanitatea care s'ar fi constituit și ar continua să se constituiască tot mai viguros pe baza crezului intelectual și moral comun despre care vorbești. Omul general, presupus real de învățătura pentru care pledezi, nu se poate întâlni nicăiri pe Pământ. Natura — [mai nou, lucru curios! se pomenește și numele lui Dumnezeu...] — n'a creat decât oameni etnicește limpede diferențiați. Omul general al Domniei-Tale nu e decât idee fără consistență, plăsmuire fără existență reală", glăsuesc acești profeți.

Da! le răspund. Natura n'a creat decât ceea ce spuneți. Când e vorba însă de speța om, Istoria ne arată ceea ce nu ne poate arăta Natura. Ea spune celui ce-o deschide fără idei preconceptuate, adică fără concepte pseudo-științifice, lucruri cu tâlc mai adânc decât cele pe care i le poate povesti Natura, oricât de interesant ar ști aceasta să povestească. Istoria va arăta unei inteligențe cu adevărat libere că omul e mai mult decât „natură”, oricărei rase ar aparține el.

Cel ce iscălește acest eseu a încercat odinioară (în „Existența Tragică”) să demonstreze că civilizația s'a creiat contra „naturii”. În momentele ei de adâncă înțelegere a realității, inteligența omenească s'a sprijinit pe Natură până la un punct. Dar numai până la un punct. Căci, dacă omul a descoperit legi imanente Naturii, legi de care aceasta ascultă oarecum în chip spontan, tot el a plăsmuit idei pe care le-a impus ca pe tot atâtea frâne directe ale lipsei de înțelepciune a Naturii. Spiritul omului a inventat norme de judecată universal valabile, cari fac posibilă discuția și înțelegerea între inteligențe de origine etnică diferită; și tot el a propus omului legi morale pe care acesta caută să le impună — și 'n parte a și reușit să le impună — instinctelor de distrugere ale bestiei ce stă ascunsă în fiecare ins și neam.

Am încercat odinioară, spuneam, să arăt că evoluția istorică e rezultatul unei lupte de fiecare clipă, dusă de om, ființă spirituală, *contra* Naturii. Atribui cuvântului „evoluție” sensul cel mai plin ce-l poate avea. Sens echivalent cu îmbogățire, cu ridicare. Ea nu s'a făcut, scriam atunci, în urma unei porunci a Naturii. N'a fost fatală, altfel spus, ci ea a fost determinată de voința omului. Voință luminată de razele unui soare ce răsare într'o împărăție care nu-i de pe lumea aceasta. Ca atare, evoluția despre care vorbim putea să nu se producă. O slăbire a voinței îndreptate spre ținte ce sunt dincolo de fire, sau o renunțare la luptă, și Istoria se poate întoarce înapoi, neamurile Europei căzând în barbarie. Barbarie, care ar putea fi utilată cu cele mai eficace instrumente de producție materială și de distrugere de toate soiurile, dar barbarie echivalentă fie cu o stare unde suprema lege ar fi „homo homini lupus”, fie cu mai sus amintita nivelare în jos, adusă de pacea Imperiului universal al oamenilor furnici.

Istoria ne arată că progresul, atât cât a putut fi realizat până azi, („progres”, ce vorbă demodată!) e răsplata luptei necurmăte pe care a dus-o omul spre a se libera de sub legea fatalității. Diferitele civilizații sunt fazele succesive ale acestei liberări.

Linia ascendentă pe care se așează pomenitele faze nu e cu necesitate linie fără coborâșuri. Ea are și de acestea. Dar, ca unul care n'am scos nicio procopseală din amintitul „realism” la modă, am constatat că, privită în toată lungimea ei, linia aceasta se aseamănă cu un drum ce duce, totuși, spre culmea muntelui, suind și coborînd, în chip inevitabil, dealuri și văi.

Propășirea despre care cuvântăm, s'a realizat prin îmbogățirea continuă a conținutului cuprins în articolele de credință cari formează patrimoniul spiritual comun întregii lumi civilizate. În cursul lungilor veacuri de viață istorică, acest patrimoniu al umanității a fost mărit încet, fie prin adaosuri, rezultate a noui experiențe, fie prin adâncirea a ceea ce era deja bun câștigat. Astfel, alte și alte valori, tot alte imperative intelectuale și morale, au fost săpate pe lespede de granit a unei table de legi plăsmuită în spirit neasemănat mai larg, decât fusese cea pe care o primise odinioară Moisi dela exclusivistul Dumnezeu al seminției sale.

Proprietate a omului și numai a lui, plăsmuirile acestea s'au desprins dintr'o îndelungată *experiență* de ordin intern. Intre toate viețuitoarele Pământului, singură speța noastră a știut să răspundă printr'o astfel de reacțiune loviturilor ce i le-a dat și i le dă Natura oarbă, sau reprezentanții ei mai mult sau mai puțin inteligenți. Experiența de care vorbesc e de ordin intern, dar ea se poate intrupa în realitatea concretă a Istoriei, și poate schimba cu totul mersul acesteia.

Căci, sălășluindu-se treptat și tot mai adânc în conștiința popoarelor, tabla de valori mai sus amintită face ca umanitatea primitivă, compusă din seminții cari se cunosc numai prin ceea ce

se deosebesc,¹⁾ să tindă a deveni incetul cu incetul *comunitate spirituală*. Afirmând *dreptul la viață al tuturor neamurilor*²⁾, această comunitate spirituală recunoaște caracterul absolut obligatoriu al câtorva norme de judecată și-al câtorva comandamente morale, considerate drept adevăruri evidente, și, ca atare, accesibile tuturor inteligențelor de bunăcredință.

III

Să facem acum o scurtă analiză a unora din valorile despre care în cursul precedentelor considerații am vorbit numai în termeni generali.

Așezăm în fruntea tablei de valori mai sus amintite un articol care formulează o normă de conduită a inteligenței. Ca atare, această normă este implicată în chip necesar în toate cele ce-i vor urma. Căci, valorile etice despre cari va fi vorba mai jos nu sunt inteligibile, ele n'ar fi putut fi elaborate vr'odată, nici formulate, dacă n'ar sta neclintită valoarea n-rul 1 a tablei noastre.

Iată-o, această valoare: Oricât ar fi de specifice împrejurările și oricât de particulare lucrurile cari sunt de examinat și de înțeles, adevărul în ce le privește este *unul*. Aceasta, pentru toate inteligențele normal constituite și neconduse în demersurile lor de motive străine adevărului. În domeniul care ne interesează aici, motivele străine adevărului se chiamă, când sunt numite franc, „interese materiale”.

Altfel spus: conținuturile de cari poate fi legat just vocabulul de „adevăr” sau adjectivul de „adevărat”, pot fi cât de variate, determinația „adevăr” ori „adevărat” exprimă totdeauna același aspect al lucrurilor. Adecă nu există două afirmații adevărate despre același conținut. Un adevăr „particular” este adevăr numai în măsura în care el este adevăr pentru toți oamenii de bunăcredință.

În dreaptă consecință: Știință reală nu e decât aceea care e în stare să descopere sau să propună adevăruri ce se impun, printr'un fel de constrângere interioară, inteligenței tuturor oamenilor. Știința reală, știința veritabilă nu e atârnată de *hic et nunc*, nu e condiționată de „o anumită situație”, cum scrie cu desinvoltură un tânăr autor român.

Dacă tânărul nostru autor și învățătorii lui ar avea dreptate, adevărul s'ar confunda cu interesul. În sofistica modernă, interesul primește cele mai adesea ori seducătorul nume de „viață”. Și-atunci, ni se spune sentențios: „Adevărul, născut din „viață”, trebuie să stea în serviciul vieții...!”

Mai mult: Dacă știința adevărată nu e și nu poate fi decât națională, cum scrie, cu contestabile bune intenții dar cu contestabilă putere de pătrundere, același autor, nu mai există și n'au existat niciodată adevăruri generale, și 'n consecință nici valori universal umane.

Dacă autorul nostru și cei de-o credință cu dânsul ar avea dreptate, Christos s'a înșelat când a vorbit *tuturor* oamenilor — toți egali în fața lui Dumnezeu, afirma Iisus — despre un adevăr care, credea Mântuitorul, poate fi înțeles în toate limbile Pământului...

Dacă autorul nostru și cei de-o credință cu dânsul ar avea dreptate, cum s'a putut întâmpla că vestea cea bună a Galileanului a cucerit lumea și Creștinismul a devenit, și e și azi, școala de înaltă educație spirituală a întregii Europe? Cum se face că evanghelia propovăduită de divinul Nazarinean n'a rămas adevăr particular, inteligibil numai pentru neamul din care s'a ridicat Christos?

În această ordine de idei, amintind fapte din alte domenii de creație omenească, am putea înmulți la nesfârșit semnele de întrebare aducătoare de incurcătură pe seama celor ce neagă, implicit ori răspicat, realitatea adevărilor universal omenești...

Problema în discuție poate fi însă examinată și pe altă latură: Să ne așezăm, în ipoteză, chiar pe punctul de vedere „realist” și utilitarist al celor pe care vrem să-i aducem în incurcătură, și să scriem:

Nimic mai primejdios pentru noi Români, neam de douăzeci de milioane — dar chiar dac'am fi o sută de milioane! — decât aderarea la o concepție care, intenționat sau nu, pe față sau implicit, dar în chip logic și necesar, confundă adevărul cu interesul. Interes colectiv sau individual, puțin importă. Alunecați pe un astfel de povârniș, ne vom vedea siliți, în dreaptă conse-

¹⁾ O astfel de umanitate nu poate fi decât turmă, unde cel cu colți mai puternici are în cele din urmă totdeauna dreptate, iar cel slab niciodată. Cel „slab” poate fi slab numai datorită unor împrejurări nenorocite. Tot așa cel „tare” poate fi tare numai mulțumită unui concurs de circumstanțe independente de meritele-i proprii.

²⁾ Varietatea este pentru spirit condiție de fecunditate.

cință — lucrul e evident, renunț să mai fac trecerile — să admitem principiar că există atâtea adevăruri în aceeași chestiune, câte interese poate să atingă rezolvarea sau nerezolvarea ei. Ne vom vedea nevoiți să admitem că e posibil ca adevărurile „particulare”, în speță reprezentate de noi și de milenarii noștri dușmani, sunt, unele și celelalte, adevăruri adevărate, adevăruri reale ca și interesele al căror echivalent logic sunt. Și să mai recunoaștem, vai nouă! că adevărul specific (în fond interesul particular) al celor mai tari¹⁾ decât noi este adevărul cel adevărat.

Vom fi nevoiți atunci să admitem că conflictele de interese ce ne despart de dușmanii neamului nostru nu sunt simple stări de fapt, ci reprezintă stări de drept. Și 'n consecință, dacă s'ar întâmpla ca adevărul nostru (care în ipoteza acum discutată ar fi numai al nostru) să fie apărat de forțe mai slabe decât acelea pe care ar reuși dușmanul să le cointereneze întru apărarea adevărului său, noi ar trebui să recunoaștem că *nu avem dreptate!* Că dreptatea e de partea cealaltă...

Iată unde duce doctrina adevărilor multiple, fie ele chiar naționale! Adoptată, ea ne-ar pune în situația tragică de a pleda noi înșine pentru nesocotirea drepturilor imprescriptibile și intereselor vitale ale neamului românesc. Și ea ne-ar așeza în postura tragicomică în care s'ar găsi peștele mic care, amenințat să fie înghițit de unul mai mare, i-ar striga: „Mănâncă-mă, ești mai mare, adevărul e deci cu tine; cu dreptate e să mă mănânci!”

Pentru a încheia ceea ce-am crezut că e bine să fie spus în legătură cu articolul întâi al crezului nostru, încă odată deci: Nu există adevăruri specifice. Adevărul este numai unul. Când e al tău cu adevărat, el e al tuturor oamenilor de bună credință. Oricât de particular ar fi conținutul la care se referă, adevărul e adevăr numai în cazul în care el se impune cu constrângere interioară tuturor inteligențelor liber judecătoare. Adevărurile cari nu sunt decât ale unui ins sau ale unui grup, nu sunt adevăruri.

Cei ce neagă aceste evidențe, se pun necugetat în slujba unor interese cari nu sunt și nu pot fi ale neamului nostru, interese străine cari ascund, sub aparențele înșelătoare ale unei doctrine inspirate de o mai adâncă înțelegere a lucrurilor, aspirații de ordin politic.

IV

Înainte de a împinge mai departe analiza noastră, două observații pe cari le cred de folos:

Scriind cele de mai sus, am folosit când termenul de „intelență”, când pe cel de „spirit”. Dar mai des pe cel dintâi. În cele ce urmează, îl vom folosi mai des pe acesta din urmă și mai rar pe cel de „intelență”.

Faptul este motivat și explicabil:

Noțiuni ca acelea de „dreptate”, „nedreptate”, „rău”, „bine” — valori despre cari vom vorbi mai jos — sunt elaborate în termeni relativ clari de către intelență. Ca orice alte noțiuni. Dar conținuturile sufletești pe cari ele le implică nu sunt de natură pur intelectuală. În aceste conținuturi intră dela început și elemente de ordin afectiv. Ele nu sunt — să zic așa — „corepondențele” logice, adecă pur intelectuale, ale unor conținuturi obiective cari s'ar găsi aievea în lumea materială ce ne inconjoară. Ele sunt plâsmuiri ale sufletului omenesc luat în toată complexitatea lui, plâsmuiri pe cari spiritul încearcă să le impună, ca pe o pecete a lui, realității. Mai precis, unei anumite porțiuni a realității, anume acelei realități care ne apare ca o creație proprie a speței omenești: Societate civilă, economie, Stat, moravuri, tehnică, artă, etc.

În conținuturile despre cari e vorba, intră, ziceam, și elemente de ordin afectiv. Acestea se rapoartă la cele intelectuale, cu cari fuzionează, ca fundamentul subteran al unei clădiri la construcția ei vizibilă la suprafață. Mai mult: factorii afectivi fixează celor intelectuali obiective, joacă rol de diriguitori. În acest sens, o latură importantă a realității numită spirit ar putea fi definită ca intelență ce ascultă de comandamente etice.

A doua observație:

În cursul dezvoltărilor noastre, ne-au venit oarecum spontan în condeiu cuvintele „creștin” și „Creștinism”.

Și acest fapt e motivat și explicabil: Credeul ce înfățișăm aici, în chip cu totul fragmentar de altfel, este implicat în afirmațiile fundamentale ale religiei lui Christos. Căci, dacă e adevărat

¹⁾ Mai tari în sens absolut, sau mai tari numai datorită unui concurs de împrejurări.

că ideile asupra unei justiții general umane și despre un drept etern și imprescriptibil se găsesc și la unii din doctrinarii greco-romani, Creștinismul este acela care le-a dat trup. Adecă, popoarele cari au umblat la școala de înaltă spiritualitate a lui Christos au făcut, din acum amintitele idei, puteri istorice.

Iată de ce credem că abandonarea principiară a lor, chiar când ar fi făcută pe baza unei concepții zisă realistă, atrage după sine, în sinceră consecință, repudiarea principiară a doctrinei creștine.

V

Articolul al doilea al suspomenitei table de valori spirituale se leagă în chip necesar de cele enunțate în legătură cu articolul întâi.

Căci într'adevăr, încercați să aplicați în domeniu etic și juridic cele scrise adineaori, și vă veți vedea nevoiți să recunoașteți că și dreptatea este numai una. Oricât de complicată ar fi o problemă pusă spiritului de acțiunile omenești, judecată fără considerații sugerate de tot felul de interese străine de adevăr, ea nu comportă decât o singură soluție dreaptă. Ca și adevărul, Dreptatea, care e una, se impune cu putere coercitivă tuturor spiritelor oneste. Cine are într'adevăr Dreptatea de partea sa, acela are aprobarea conștiinței tuturor popoarelor și înșilor de bună-credință.

În inevitabilă și imprescriptibilă consecință :

După cum nu există putere materială în lume, și nici dincolo de lume, care să poată face ca neadevărul să devie adevăr, tot așa nimic din lume nu poate sili conștiința să afirme că nedreptatea e dreptate.

„Dreptatea celui tare învinge până la urmă dreptatea celui slab“, ne vor spune, cu Hippias din Elis, învățăceii lui moderni. O știm și noi, le răspundem, e o lege a Naturii. Dar mai știm și aceea că, între toate creaturile firii, omul singur a fost în stare să zică „nu !“ în fața acestei legi.

Nu ignorăm nici adevărul că dreptatea are nevoie cele mai adesea ori de forță pentru a coborî din împărăția îndepărtată a ideilor pe pământul solid al realităților. Ar fi naivitate primejdioasă să crezi că e destul să zici „nu !“ forței nedrepte pentru ca ea să se și supună. Dar, dacă nebunia omenească și-a închipuit cele mai adesea că forța materială își poate îngădui orice, înțelepciunea omului, recunoscând existența reală a forței, a căutat uneori, și va căuta tot mai mult să pună puterea în serviciul Dreptății. Această încercare de transmutație e cea mai specific umană dintre toate operile omului, și ea constituie principalul lui titlu de glorie. Renunțând la ea și principiar, omul se va întoarce în lumea nemărginită a bestiiilor dintre cari s'a ridicat odinioară cu atâta trudă și zăbavă. Căci e tot atât de greu să concepi noțiunea de „omenie“ fără cea de „justiție“, pe cât de greu ar fi să concepi astronomia fără matematică.

Renunțând și în principiu la transmutația de care vorbim — și în principiu, căci de fapt slăbiciunea omului care se crede tare tinde să renunțe mereu la ea — știința, mare și reală glorie a spiritului, încetează de a mai fi o valoare cu adevărat umană, adecă valoare spirituală. Ea coboară atunci pe treapta umilă a unui mare și eficace instrument de dominare și exploatare. Cântărită în balanța simțitoare a sufletului, care moare fără caritate, știința va apărea ca o unealtă ce îndeplinește cu putere infricoșătoare funcția săvârșită la alte vietăți de colți și de ghiare. În acest caz, omul, prinț al creaturii cum ar trebui și putea să fie, coboară între dobitoacele necuvântătoare, ca simplu, dar foarte de temut dobitoc cuvântător, căci e cel mai inteligent între ele.

Cu toate cele spuse acum în urmă despre necesitatea de a pune în slujba Dreptății (care e plăsmuire a spiritului) și forță (care e din lumea aceasta a realităților concrete), să remarcăm că ideea de justiție, când e vie și limpede în conștiința unui neam, este, și numai prin ea însăși, o mare forță. Națiunile pătrunse de o justificată conștiință a drepturilor lor, nu pot fi desființate de nici o putere a Pământului.

Ca și pe înși, conștiința tulbure a unor neamuri le împinge să înțeleagă prin dreptate numai drepturile pe cari ele și le atribue gratuit, și pe cari le refuză altora. Doctrinile cari caută să justifice principiar astfel de inclinații și poște, presupun, la fundamentul ascuns al lor, mari lipsuri în constituția sufletească a celor ce le-au elaborat și a celor ce le-au adoptat. Le-aș numi, rezu-

mativ, cu singularul : lipsă de pudoare spirituală. Ea e produsul unei exagerate mulțumiri de sine și e semnul distinctiv al barbarului: Chiar și când e inteligent, barbarul e totdeauna grozav de plin de sine.

Dimpotrivă: pudoarea spirituală e însușirea caracteristică a nebarbarului. Ea presupune obiceiul de a te măsura din când în când cu chipul ideal al omului propus drept model de către Creștinism conștiinței popoarelor europene. De aci decurg apoi și devin inteligibile anumite atitudini față de cei ce nu sunt de-un neam cu tine, atitudini spontane, naturale oarecum, ce pot fi numite cu vocabulele: blândeță, toleranță, iertare. (V. tratamentul de care s'au bucurat toate minoritățile în satele și orașele Ardealului nostru de după Unire.)

Condensând acum comandamentele articolului II al crezului nostru, crez care trebuie să fie, credem, și al neamului românesc, scriem:

Nu e adevărat că forța ca atare poate fi izvor de drept și dreptate. Singură, forța nu creează, orice s'ar spune, stări de drept, ci numai stări de fapt. Faptul împlinit este legea fundamentală a forței.

Ca să creeze stări de drept, forța trebuie să țină seamă de ideea de justiție, care e atare pentru toate spiritele liber judecătore, căci, orice ar afirma sofistii ziși realiști, amintiți mai sus, există o conștiință universal omenească, care, singură, poate fi izvor de drept. Textele de lege ale unei țări și tratatele nu sunt astfel de izvoare decât în măsura în care au ținut seamă de comandamentele implicate în noțiunea de Dreptate. Oricare ar fi el, un text poate fi impus cu forța. Ca atare, el este supus fluctuațiilor acesteia, și atunci se schimbă, deodată cu aceasta, și Dreptatea?

Oricât și-ar diviniza carnea și apetiturile, și la orice forțe materiale ar recurge, cel ce nu are Dreptate nu va putea face ca cel ce-o are să n'o mai aibă.

VI

Și articolul al treilea al credeului nostru se leagă de întâiul cu necesitate logică. Înlocuind termenii de „adevăr” și „neadevăr” folosiți acolo, cu cei de „bine” și „rău”, și introducând câteva rezerve importante, arhitectonica interioară a dezvoltărilor dela articolul I ar putea fi reeditată aici. Normelor de conduită intelectuală formulate acolo le-ar lua aici locul norme de speculație etică. Dar, pentru ceea ce ne interesează acum, nu credem că e nevoie să intrăm în amănunte. Ne mulțumim să enunțăm principiul:

Deosebirea pe care o face și a făcut-o totdeauna conștiința umanității civilizate între „bine” și „rău”, „moral” și „imoral” este *absolută*. Nu există concept prin care s'ar putea suprima această deosebire. „Bine” și „rău” le considerăm noțiuni contradictorii, nu simple opuse. Nebulosul și azi atât de favorizatul concept de „vieață” nu înlătură nici el deosebirea amintită. Nu există împrejurări cari ar putea îngădui unui popor să înlăture principiar deosebirea *calitativă* dintre „bine” și „rău”. Cine o suprimă, principiar renunță la calitatea sa de om, și se întoarce în împărăția dobitoacelor, cu toate consecințele acestei întoarceri.

VII

Al patrulea articol al tablei noastre de valori este implicat logic în articolul II al ei. Tocmai de aceea, pentru a evita eventuale repetiții legate de aplicațiile pe cari le-am face, ne mulțumim să-l enunțăm pe scurt. Iar pentru a arăta că spiritul care animă scrisul nostru se găsește pe linia tradițională a credințelor românești în această materie, punem sub ochii cititorului un vechiu text românesc. Acesta enunță cu destulă limpezime conținutul articolului numerotat aici cu IV.

Iată textul: „Legea Dreptului, scria Simion Bărnuțiu la 1842, spune învederat că fiește-care om sau popor, ca ființă cuvântătoare, are drept a trăi în lumea asta și de a se ține ca o persoană (jus subsistentiae personalis);... și drepturile acestea nu se cad mai tare unuia ca altuia, unui popor mai mult decât altuia, ci toți oamenii și toate popoarele în această privință sunt întocmai...”

Prin urmare, conștiința morală a omenirii civilizate, care a elaborat Dreptul despre care vorbește Bărnăuțiu, enunță axiomatic că cel dintâi drept firesc, drept imprescriptibil al tuturor popoarelor, e dreptul de a-și păstra individualitatea etnică și spirituală, etc., etc.

VIII

Cel ce iscălește prezentul eseu, nu l-ar fi scris dacă n'ar avea convingerea tare că 'n ceasul istoric pe care-l trăim, paginile ce preced închid în slova și duhul lor un îndreptar bine-făcător pentru orice inteligență și conștiință românească.

Să mai adaog doar, drept încheiere, următoarele :

Pentru a ne susține și apăra drepturile noastre, noi Românii nu avem nevoie să recurgem la doctrine sofiste, zise realiste, doctrine ce vorbesc despre adevăruri cari ar fi adevăruri dincoace și neadevăruri dincolo de hotarele României. Și nici nu avem nevoie să inventăm o dreptate care ar fi a noastră, fără să fie în același timp a tuturor.

Știu foarte bine că nu e destul să avem dreptate în fața judecății nepărtinitoare a popoarelor civilizate, pentru ca dreptatea noastră să se transforme, oarecum dela sine, în realitate istorică. E limpede că ea trebuie să se sprijinească și pe voința de faptă a celor ce vreau s'o realizeze. Dar spada, scriam mai sus, e purtată cu mai neclintită hotărîre, când cel ce se vede silit să o scoată, o scoate cu convingerea tare că dreptatea pentru care luptă el nu e numai a lui, ci e Dreptatea pur și simplu.

Iată de ce cred c'ar fi bine, când discutăm cu propria noastră conștiință, să adăugăm, la cunoscutele argumente de ordin istoric, geografic, etnografic și economic,¹⁾ și pe cele de natură filosofică, înfățișate în acest eseu. Am convingerea că făcând astfel, le-am putea susține, la momentul potrivit, cu și mai mare accent pe cele dintâi, acestea fiind singurele la cari, cum se știe, se face apel în discuțiile diplomaților.

Dar chestiunea are și altă latură, după a mea credință neasemănat mai importantă :

E îndeobște cunoscut că puterea de rezistență și de luptă a unei națiuni crește când aceasta își întemeiază conștiința drepturilor sale și pe o concepție generală despre lume.²⁾

Ideile dezvoltate în premergătoarele pagini se inspiră dintr'o concepție generală despre lume și vieță...

¹⁾ În studiul său : *Siebenbürgen in dem Wirtschaftsorganismus des rumänischen Bodens*, București, 1940, d-l Ion Moga, conferențiar la Academia de Comerț din Cluj, face o expunere *revelatoare* în ce privește argumentele de ordin economic.

²⁾ Prin unele din laturile sale esențiale, național-socialismul se razimă pe o astfel de concepție.

Poeme

de

Grigore Popa

Ceasul minunilor

*In ziua când vor amuși cuvintele
Ne vor rămâne doar ochii să privim minunile,
Fragede ca stelele, cu dor împlinitele,
Adumbrind, cu soare, genunile.*

*Inimile noastre vor fi atuncea crini,
Crescuți din zăpada uitării,
Ingerii nu vor mai fi, pe pământ, străini
Și plantele ne vor fi alături, tovarăși mirării.*

*Stăpânirea privirilor va fi mai caldă
Pentru lumea în care nu mai cântă ciocârlile,
Pan cu naiadele se vor juca iar prin livadă,
Inflorind cireșii lumii, bucuriile.*

*In ziua când vor amuși cuvintele
Ne vor rămâne doar ochii să privim minunile,
Fragede ca stelele, cu dor împlinitele,
Adumbrind, cu soare, genunile.*

Biserica aducerii aminte

*Acolo sus sub nukul aducerii aminte
Stă cuibul meu de soare păzit de Dumnezeu,
Oameni și vremuri s'au perindat mereu,
Ci el rămâne singur, tânjind peste morminte.*

*I-e dor și lui de vraja vecerniilor sfinte,
Când prinși la braț copiii — ca vișinii în floare —
Ii așterneam bogate flori nouă la picioare,
Arzându-ne credința, zăpadă, din veștminte.*

*Erai mai vie atuncea, biserica mea dragă,
Și fremătăi de lume în fumul de tămâie.
Din cei de-odinioară cine te mai mângâie
Și-ți mai sărută crucea cu buzele de fragă?*

*Ci tot spre tine gându-mi se urcă 'n dimineți
Aprinse de candoarea florilor de brumă,
Când dorurile toate s'adună 'n mine spumă
De sorb cuprins de vraja înaltelor tristeți.*

Plopul din grădina noastră

*Plopul din grădina noastră
Plânge dor și cântă jale,
Astăzi lacrimile sale
Au făcut fântână-albastră.*

*Peste fruntea lui își cerne
Toamna seara de mătasă.
Plopule, de ce te-apasă
Plânsul stelelor eterne ?*

*Jeluirea ta prelungă
Ne 'nfioară dorurile
Și tristețea ta alungă
Veșniciei sborurile.*

In veacul nostru rece și amar

*In veacul nostru rece și amar
Fug pasările albe 'n veșnicie,
Se 'ntorc din altă lume semne de urgie
Și viața ni se pare prea tristă și 'nzadar.*

*De vom cuprinde 'n brațe amurgurile toate
Și le-om aduce pradă năpraznicului jaf,
Nimic nu va rămâne, ci pulbere și praf
S'așterne peste moartea nevinovatei gloate*

*In veacul nostru rece și amar
Cad stelele din cerul tinereții,
Ni-e aprig gândul morții ca ereții
Și viața ni se pare prea tristă și 'nzadar.*

*Adâncurile lumii se elatină de jale
Și totul se distramă în besnă și prăpăd.
Și semnele vestirii de bine nu se văd,
Și duhurile bune s'au prăpădit pe cale.*

*In veacul nostru rece și amar
Lumina-și stinge picurii de soare,
Otravă-i vinul vechilor ulcioare
Și viața ni se pare prea tristă și 'nzadar.*

Cluj, 3 Ianuarie 1940.

Corabia cu lacrimi multe

de

I. V. Spiridon

*De-un an întreg aşteaptă 'n radă
Corabia să plece 'n larguri —
Stă pânza 'ntinsă pe catarguri
Şi mateloşii cer — baladă.*

*De-un an întreg aşteaptă 'n radă
Corabia un semn anume
Şi aur nici n'ar fi pe lume
Atât cât ar plăti să-l vadă.*

*De-un an întreg aşteaptă 'n radă
Corabia cu lacrimi multe
Şi nu e nimenea s'asculte
Durerea câtă-a strâns grămadă.*

*De-un an întreg aşteaptă 'n radă
Corabia un semn să plece —
Prin vele vântul vue rece
Şi mateloşii cer — baladă.*

Sonata somnului

de

Florin Dumitran

*Când pianele adie
Peste balul alb de stele,
Lungi ănci de beznă vie
Trec în dansuri mari de iele...*

*Poate-acuma numai Domnul
De pe stânci de azur ne vede
Cum intrăm tiptil în somnul
Casei de luceafăr verde...*

*Ingeri de zăpadă albastră,
Aripaşi cu albe pene,
Au intrat pe o fereastră
Şi îşi cântă lângă gene...*

*Lasă-ţi fruntea de vioară
Moale 'n perina tăcerii,
Să adoarmă ca o seară
Despletită 'n somnul zării...*

— — — — —
*Cine micşorează, cine,
Lămpi de cer şi nu le stinge,
Când pe culmi de mandoline
Noaptea tremurând se stinge?...*

Pe l'apus de soare...

de

Victor Papilian

Căzuse în completă prosteală, în stupiditate. Nu se tânguia, nu se răzvrătea. Tot timpul zilei, odihnea nemișcat în pat, doborât parcă de povara propriului său suflet, inert ca un sac de nisip. Mânca fiindcă așa porunca ora mesei, mânca fără poftă, fără interes; la pansament se lăsa dus pe brancard fiindcă alții trebuiau să-l ridice, alții să-i deplaseze brațul, alții să-i susțină capul... A avea parcă lipsă de servitori pentru mișcarea propriului său trup și ca să scoată o vorbă trebuia imboldul nesuferitului de doctor. Singura lui preocupare era să-și privească în oglinda atârnată deasupra spălătorului chipul, un chip slăbit, cu trăsăturile dureros lăbărțate, un chip de bună seamă al lui, dar pe care nu și-l putea recunoaște.

Cum se schimbă sufletul omenesc! Imediat după nenorocire judeca altcum. Atunci mai bine ar fi voit să moară. Avusese îndrăzneala să gândească astfel, el, profesorul de filosofie. Fiindcă de așa nenorocire nu te mângăie nici lacrimile, nici răzvrătirea, nici toată înțelepciunea veacurilor, ci doar marea împărăție a neînțelegerii. Rezultatul fusese însă altul: trecerea în nepăsare și în abrutizare. Acum piciorul nu-l mai mișca. Câtva timp după amputație l-a simțit la locul lui — se răzvrătise parcă pe socoteala proprie, nu voia să cedeze, — iar pansamentul cela umflat la bont ca o ciupercă i se părea nu numai o monstruoasă, dar și o minciună. Acum și piciorul se obișnuise cu starea de fapt și locul dela genunchi și până'n călcâiu și-l simțea lipsă.

Încă odată profesorul își putea da seama că filosofia nu-ți înfrânge patima trupului și gândul cel înalt nu te deprinde cu nenorocirea.

— Sunt azi niște proteze, încât nici nu se știe care-i piciorul sănătos și care-i cel beteag, îl consola doctorul rostogolind un răs sfărâmișos în gușa de sub bărbie. La început se infuriasc. Ce imbecil! Spusele lui atunci creeau o atmosferă sumbră și misterioasă, cuvintele îi bubuiau parcă în murmur surd până'n adâncul sufletului, produceau un amestec, o confuziune între simțire, gânduri și închipuire, după care profesorul cădea fără să vrea într'o stare de înspăimântătoare halucinație. Se vedea trecut în ceata celor din umbra ulicioarelor, zdrențuiții, schilavii, cerșetorii, care'n cărucior apar la lumină ca să-și expună în public bontul lucios, după pomană.

— Și pe urmă să știi dela mine, își continua doctorul infecta lui prelegere consolatoare, puțină schiopare face pe om interesant la „dame”.

Atunci pilda îi sugera alte imagini, alte împreunări de gânduri și de simțiri. Își auzea deslușit în ureche pasul șontâc-șontâc pe caldarâmul străzii, când în jurul lui pași ușori și sglobi scoteau primăvara până și din pietre. Pe urmă iar se infuria, era destul de zdravăn ca să se poată infuria încă. Doctorii ăștia-s niște caraghioși, nu înțeleg nimic; noțiunile elementare, firescul le scapă. Dar pentru Dumnezeu, între minte, suflet și piciorul, care pipăie și cercetează pământul, s'au urzit alte legături decât cele anatomice. Prin picioare omul se simte stăpânul globului, prin picioare el își dovedește bărbăția. Creierul poate să-i rămână intact, mintea-i va fi deapururi spulberată. Brandul rusesc îi retezase nu numai piciorul din genunchi, dar și o parte din minte... dacă nu și o parte din suflet. Asta n'ar putea-o pricepe nicidecum doctorii.

Dar azi toate aceste amintiri se pierdeau într'un delir depărtat, într'un murmur halucinator. Simțea desorientarea spiritului și confuzia gândurilor progresând și copleșindu-l odată cu inerția trupului, și singurul lui gând treaz era să se întrebe dacă chipul din oglindă, acel chip descompus și lăbărțat, jalnica rămășiță a unui frumos cap de intelectual, era sau nu chipul lui.

— Ei, căpitane, azi îți trimitem un vecin.

În cameră intrase doctorul și în loc să se așeze, cum făcea de obicei, pe patul de alături, sta în față-i și râdea sinistru povestindu-i.

— E un rănit grav la ochi. Acum îl operează oculistul.

Profesorul, cu o sforțare, înjgheabă un început de judecată. Oare de ce o fi răsând imbecilul ăsta? Dar imediat își simți gândirea turtită ca de o povară. Torpoarea psihică completă era starea care-i convenea.

— S'ar putea să-și piardă vederea.

Astă posibilitate pricinuia doctorului o deosebită bucurie, căci râdea acum hohotind.

— De aceea îl aduc aici, să-l încurajezi dumneata cu filosofia.

În sufletul îngreuiat al profesorului scăpără, fără să-și dea seama cum, un gând frânt.

— Doctore, te-aș ruga să lași patul gol; rezerva asta e atât de mică...

Dar doctorul părea fericit să-i facă împotriva. Vorbe multe, vorbe umflate. Ce nenorocire mai mare ca orbirea, ce datorie mai sfântă decât mângâierea. Și câte și mai câte gânduri și povește umanitare, estetice și morale, care nu se potriveau de fel cu făptura lui butucănoasă, cu firea lui brutală. Îndârjirea doctorului parcă mai animase blocul inert din sufletul profesorului. Filosoful începuse să se sperie de perspectiva acestei sinistre vecinătăți. Să întrețină pe un orb? Groaznic! El șchiop, cellalt orb, nici că se putea o potriveală mai caraghioasă. Și parcă pentru întâia dată, undeva în depărtarea făpturei lui, se schița un zâmbet.

— Dacă e absolut obligator să-mi dai un vecin, atunci găsește-mi un alt rănit. N'am eu destul cu suferința mea? Mai trebuie să duc în cârcă pe a altora?

Profesorul se mira auzindu-și glasul. Oare cum îi revenise? Oare cum de se pornise gândirea? Oare cum se născuse acest sentiment de apărare? Rânjetul doctorului se scoborâse în gușă. Asta traducea mulțumirea.

— Ce, asta-i suferință?

Avea o voce sfărâmicioasă și neagră ca un bulgăre de pământ.

— E o mare suferință, doctore, să te știi ciopârțit... o suferință dincolo de suferințele fizice. Te simți alterat în minte, în suflet.

Și se opri dintr'odată din vorbă. Acum îi părea rău că se lăsase dus de o brută. Spre norocul lui, în cameră intră un sanitar, aducând o carte de vizită. Doctorul ceti cu glas tare: Mioara Vulcu... și imediat în ochii lui de tăciune nears fâlfăiră sclipiri metalice. Dar totdeodată profesorul își surprinse și sieși un tremur în aripele nasului. Oare ce se petrecea cu el?

— Doamna e aici... și înainte să primească ordin deschise ușa.

O femeie își făcu apariția. O femeie în odaia aceluia spital de campanie, aruncat dincolo de hotarele țării, o femeie aducând în această atmosferă de teroare, de cutremur și de mizerie născută din suferință și cruzime, în această lume brusc îmbătrânită, imaginea tinereței, a voiei bune și a armoniei din decorul lăsat în urmă și parcă uitat al vieții de odinioară. Înaltă și subțire la trup, cu fața albă, părul blond și ochii albaștri, chip parcă înadins potrivit să lupte cu întunericul și strânsoarea din țarcul spitalului, — îmbrăcată într'un costum jumătate de sport, jumătate de vizită, — ea risipea în juru-i parcă toate mirezmele câmpului și tot parfumul salo-nului. Și vorbind clipea repede și des cașicum genele-i lungi ar fi sfărâmat o lacrimă.

— Domnule Doctor, viu c'o mare rugămintă. Înțelegeți cu ce mare greutate am reușit să ajung până la Dumneavoastră...

— Înțeleg, făcu galant doctorul.

Profesorului nici când nu i se păruse mai hâd doctorul, ca față de această frumoasă femeie. Era urit și caraghios, slut cum s'ar zice într'un cuvânt.

— Luați loc, stimate doamnă, o invită doctorul.

Și apoi glumind :

— Loc prea mult n'avem. Ne găsim în rezerva unui spital de campanie, singurul loc confortabil este patul.

Și clipi șiret către profesor, ca și cum ar fi fost foarte de duh.

— Nu, mă grăbesc. Vreau să vă vorbesc de prietenul meu pictorul Radu Mihulin.

Doctorul deveni important :

— E grav, foarte grav... s'ar putea să-și piardă vederea.

Profesorul, fără să-și dea seama, începuse să se dedea cu situația. Simțea cum i se desmorțește inteligența, cum somnolența în care ațipise creierul se risipește ca fumul și un spor de energie și de voie bună îi umple sufletul.

— De aceea am venit... mă tem de clipa cea grea. Iar eu voi fi departe...

Profesorul repeta pentru sine : „Iar eu voi fi departe“.

— Vom face tot ce știința ne pune la dispoziție.

Cuvintele doctorului erau umflute de prezumție. Ah, doctorii ăștia-s niște caraghioși ! În spital își arogă drepturi de superioritate, ca și cum tu, bolnav, ai fi inferiorul lor în grad. Te tratează de sus.

— Este un om admirabil, o podoabă a sufletului omenesc și un exemplar unic al plasticei române.

Sentimente ciudate, parcă de necaz, de invidie, încercau acum sufletul profesorului. Ce ciudată și rapidă evoluție. Mai adineaori se simțea inert la suflet și tembel la minte și iată-se acum sprintenul ca prâznelul. Și-a uitat de piciorul retezat, de chipu-i lăbărțat și urit. A fost suficient o femeie.

— Eu, din nenorocire, nu pot sta aci...

— Vă putem oferi o rezervă.

Doctorul se întrecea în galanterie. Ce caraghios ! Țigan galant. Nici că se poate ceva mai caraghios.

— Nu se poate. Trebuie să plec.

Și întinzându-i mâna înmănușată :

— Vă mulțumesc... și la revedere.

Apoi, fără să aștepte o nouă galanterie a doctorului, părăsi camera. Un parfum discret și subtil rămase în urma ei și parcă toată încăperea era acum luminată de părul ei blond, și de acei ochi albaștri și profunzi. Doctorul privi după ea și apoi înjură :

— Ce noroc pe pârlitul ăla de pictor.

— De ce nu m'ai prezentat, doctore ? făcu înciudat profesorul.

Dar doctorul continua să plescăie, admirativ, printre dinți și conchise într'o nouă înjurătură :

— Strașnică femeie !...

Făptura lui, părea acum profesorului o ofensă adusă umanității. Negru și lucios ca nămolul, el nu evoca nici eleganța tradițională a Satanei, fiind scurt și indelat și cu toată vigoarea adunată în ceafă și umeri. Capul mare, cu o frunte scăzută de câine, mâinile și picioarele scurte ca retezate, îți aminteau de acele figurine de metal, de acei „mușunache“ cu plumb în picioare, pe care cum îi așezi, tot în sus se ridică.

— E amanta lui... făcu el după ce medită adânc.

Tuși gros, scuiță, injură din nou una bună și încercă să râdă. Profesorul își continua observațiile sale : „Insul ăsta nici nu poate râde, căci râsul este eminentamente uman. Chipul lui încearcă doar schime“.

Intr'adevăr gura i se lărgea între umerii obrazului, ochii îi deveneau mici și subțiați, iar nasul lui gros și borcănat se proiecta înainte ca un râț. De râș însă nici vorbă.

— Ce zici, profesore ?

Profesorul drept răspuns ridică din umeri. Dar doctorul închise un ochiu și își impuse tovarășul chiorș, c'o privire strâmbă.

— De aia ești atât de supărat, profesore... Vine o clipă când se cunoaște betesuțul pe de-a-ntregul !

Mizerabilul de doctor o nimerise bine. Filosoful era chinuit de amintirea frumoasei femei, dar nu se putea gândi la dânsa fără ca batjocura trupului, la pândă parcă în orice mișcare a minții, să nu-i irumpă în cuget. Îi era din greu încărcat sufletul. O clipă de se libera de povara gândului dureros, numaidecât rărunchii lui tresăreau de fericire și inima râvnind, ca pe vremuri, începea să palpate cu putere. Erau deci semne de întremare.

Pe urmă începu să croiască planuri. Vecinătatea pictorului în sălașul lui nu-l mai îngândura, norocul îi intra poate odată cu oaspele nedorit. Căci „ea” va veni să-l viziteze cu siguranță și perspectiva asta îi lumina ochii și îi îndepărta întunecul din suflet. „Rezerva e mică”. Ce noroc! Apropierea ei va fi mai intimă. Ori pe scaun în fața lui, ori pe pat lângă pictor, el o va avea mereu înaintea ochilor, pe când pictorul cu ochii sub bandaj...

Aci inima lui se strânse ghem. Pe urmă îi va vorbi. El știe să vorbească mult și frumos; cum o să-i fie piept un biet pictor, cu îndemănare poate la arta lui, dar fără o știință ramificată în toate direcțiile și fără talent oratoric, cum sunt toți artiștii. Și mai are un dar: glasul. Glasul lui e cald, învăluit și-l știe depăna ca pe clape de pian. Glasul — a băgat bine de seamă — este un element important de farmec masculin. Când vorbește la curs, el simte privirile studenților prinse și purtate în voia lui. Ajunsese să judece de tot altfel. Poate că pierderea piciorului era nu o nenorocire, ci dimpotrivă un noroc. Dacă trupul, ca reacțiune, se întărea și sufletul căpăta un spor de energie? Și apoi capriciile femeilor sunt incalculabile. Presupunând că l-ar mai putea iubi pe orb, de ce nu l-ar iubi și pe el? La urma urmei un amputat e un ins tot mai întreg, decât un om fără vedere. Deci să fie tare, să folosească toate darurile lui, inclusiv viclenia, căci seducțiunea este viclenie, și să folosească toate cursele inteligenței, inclusiv minciuna, căci strategia este minciună.

Și în involburarea minții, ochii i se opriră o clipă în oglindă. Avu impresia că râde, dar că râde strâmb și slut, cu râsul doctorului.

— Mizerabilul ăla e mai tare decât credeam.

Dar n'avea timp de scupule. Mintea lui alerga în goană. Din nou fu la ea, la Mioara Vulcu. O va privi, îi va juca acele mii și mii de aspecte caleidoscopice pe care o privire împătimată le poate proiecta și, în timp ce orbul va continua să se afunde tot mai mult în hruba lui de întunec, el o va ademni cu privirea, o va linguși cu glasul și pe nesimțite o va abate din drumul pictorului.

Când ușa se deschise și pictorul intră în odaie, glasul minții îi amuți. Dintr'odată își simți bontul ca și cum cineva l-ar fi înghițit. Ciudat amestec de simțiri! Asta, fiindcă pictorul era un om falnic și fiindcă, deși pansat la ochi, mergea drept și sigur, fără ajutorul sanitarului de lângă el.

Profesorul își surprinse din nou rânjetul rău. Dar acum parcă și mintea rânjea, iar vorba-i lăuntrică era tot o schimă.

— Individul ăsta, își zise el, trebuie să orbească.

Pictorul era un naiv. Parcă nu se întorcea din văpaia și pârjolul bombardamentului, parcă chipul lui nu fusese batjocorit de praștia mitralierei și trecut prin ascuțișul cuțitelor, parcă nu-l păștea pedeapsa de pomină, să nu fie în curând de cât un morman de carne ambulată.

Râdea, cânta și făcea proiecte de viitor. Frontul, în loc să-i risipească mințile în cele patru colțuri ale lumii, îi închipuise nouă imagine de artă. N'o putea preciza bine, o avea parcă mai mult în vârful degetelor și în intuiție decât în gândire și expresie. Propovăduia o reîntoarcere către frumusețea clasică, cu obârșie în tenebrele haosului, acoperământ și pântec născător cerului, pământului și zeilor nemuritori și în noaptea pustie de deasupra adâncului, când duhul lui Dumnezeu, purtat deasupra apelor, s'a întruchipat în cuvânt și lumină.

Dar pe cei doi, nu discuțiunile de artă îi interesau, ci duhul rău al iscodirii. Cu multă dibăcie căutau să-l amăgească, doar, doar să afle. Cine era frumoasa femeie cu lumina soarelui asfințit în păr și albastrul floarei de campanulă în ochi, care trecuse atât de meteoric? Pentru ce nu mai apărea? Ce legătură era între ei doi? Bănuiau că trebuie să-i fie amantă și parcă asta doreau chiar. Amanta pictorului, la urma urmei, putea să fie și amanta lor. Dar pictorul la

femei era ca un om îmbuibat cu mâncări alese, părea astâmpărat, niciun gând pofticios nu-i sgândărea buna socotință a judecății. Prin atelierul lui trecuseră multe femei și multe îl iubiseră. Filosoful era tot mai îndârjit. Nu celelalte femei aprindeau în el pofta. Acea masă anonimă putea cel mult turbura pe doctor, lui îi trebuia ea, femeia fără cusur trupesc, femeia care prin clipeala pripită a genelor amesteca parcă azurul cerului cu azurul ochilor, femeia al cărui glas curgea ca șoapta ploului pe razele lunii.

Răspunsul pictorului nu-l îndestula. Sora unui inginer, prieten din copilărie. Ii făcuse portretul cândva. Era o femeie admirabilă. Și alte vagi indicațiuni, nu pe gustul celor doi părtași. Lor le trebuiau detalii, detalii picante, detalii turburătoare, detalii senzaționale. Atunci trecură la intrigă. Incepeau să palavragească asupra femeilor. Nu există femeie cinstită. „Toți oamenii mari au fost înșelați, spune Victor Hugo. Intre ei citez pe Napoleon și mă citez pe mine”. Nora lui Buffon și-a trădat soțul chiar cu propriul ei socru. E cunoscută iubirea și ridiculul marelui d'Alembert cu Julie de Lespinasse...

Acum doctorul și cu profesorul tocmisera o cădășie potrivită. Intr'altă zi se treziră vorbind, parcă tot împotriva pictorului, despre falimentul iubirii desprinsă de simțuri. Iubirea platonice, cea mai mare ipocrizie a secolelor. Nu există posibilitate să împaci iubirea cu morala și iubirea adevărată e tocmai acea înafară de morală. Cântecul trubadurilor, un mare moft. Prietenia amoroasă a celor moderni, alt moft. Dar cel mai mare moft, moftul mofturilor, este iubirea metafizică, iubirea ce transcende experiența sexuală, fiindcă însuși amorul paradisiac a fost viciat de prezența șarpelui.

Pictorul asculta, dar pe el nimic nu-l turbura.

— Așa-i un mare șiret, făcu doctorul într'o zi când pictorul era la pansament.

— Face pe prostul... răspunse filosoful. Tare mă tem că ne „duce”.

Dela pansament, pictorul însă se întoarse foarte abătut. Cele două inimi viclene îi prinseseră numaidecât suferința.

— Ce e, pictore?

— Am primit o scrisoare...

Filosofului i se păru că și simte gura lungindu i-se ca un rât.

— Și ai cetit-o, întrebă cu importanță doctorul.

Omul necăjit se trânti în pat și aruncă apoi pe măsura de noapte scrisoarea.

Doctorul începu să-l mustre profesional și grav. Nu era prudent să-și forțeze încă privirea. Dar totdeodată trăgea cu ochii la scrisoarea de pe măsura de noapte. Filosoful îi urmărea de pe chip reflexele când palide când colorate, traducând viclesugul și pofta. Când termină de cetit, doctorul își înteeți mustrarea. Privirea pictorului atârna de un fir de ață. Cea mai mică neglijență și firul haț... se rupea. Dar totdeodată cu o dexteritate de hoț de buzunare trecu scrisoarea complicei lui său. Acesta o înșfăcă lacom:

„Am aflat abia azi că ești grav rănit, ceti filosoful. N'ai vrut să mă anunți. E urit din partea ta. Voiu veni totuși să te vizitez în curând. Iubirea mea n'ai s'o pricepi niciodată. A ta, Angela”.

Intre timp doctorul nu-și mai slăbea morala.

— Văzul este bunul cel mai mare pentru un om... Orbul e pe trei sferturi un mort.

Iar filosoful se gândea la cealaltă, la Mioara Vulcu, la femeia fără cusur trupesc și sufletească, care clipind amesteca azurul cerului cu azurul frumoșilor ei ochi...

— V'aduceți aminte de sumbra imagine din Miorița: „La negru zăvoiu”, întrebă parcă într'o doară pictorul.

— Miorița... Mioara... se gândește la ea, își zise profesorul.

— Cum să nu, se grăbi doctorul, fericit parcă să-și arate știința și numai decât completă strofa: „Drăguțele bace, dă-ți oile 'ncoace, la negru zăvoiu”.

Dar se opri, căci pictorul își înturnase capul dela ei spre fereastra deschisă.

Toată noaptea și toată dimineața ploaia bătuse mugind în clădirea izolată a spitalului și dela amiază, ca printr'o minune, norii se risipiseră, frigul și tremurul intrase parcă în pământ și un cer senin, cu aer răcoros și parfumat, se boltise peste tot cuprinsul. Din rezerva ofițerilor

nu se vedea decât întinsul câmpiei, terminat în orizont prin niște valuri de deal, după care se afunda soarele în spre apus, improșcând cerul cu o pulbere roșatică.

— Cumplit mă urmărește imaginea asta... Nu o prind cu ochii, o aud însă cu urechile... Aud parcă freacă plopilor, murmurul râului, zumzetul găzelor... Aud cele mai mici mișcări: clătina frunzei pe creangă și tremurul bobului de nisip pe cărare... și totul trecut prin sita neagră... Și simt în piept respirația păduricii...

Profesorul se muștră. Ar fi trebuit ca tristețea vecinului său să-i deștepte un sentiment de milă. Privea la acel chip frumos, cu tot bandajul de peste ochi, mai ieri atât de vesel, de fericit și azi deodată aruncat într-o cumplită desnădejde. Și totuși nu izbutea. Iar de urechea lui se prinsese acum morișcă durerosul vers: „Drăguțele bace, dă-ți oile 'ncoace, la negru zăvoiu“...

Pictorul frângând vorba îi întrerupse gândirea:

— Mi-e dor de plaiul de dincolo de țarcul acestui spital...

Și ridicându-se de pe pat, se îndreptă cu pași siguri către fereastră. Cei doi tovarăși îl urmăreau cu mare curiozitate. Se petrecea de bunăseamă o schimbare în făptura lui sufletească. Intr'adevăr era altul și la înfățișare. Și nu pentru că își lăsase pansamentul cel greoi, umflat, care-i acoperea jumătate din cap și față, acum înlocuit cu un binoclu de mătase neagră, ca o pereche de ochelari întunecați. Frumusețea lui apărea azi și mai vădită. Avea fața albă, fruntea bombată, părul negru ondulat, dat pe spate, dar mai ales impresiona acea statură puternică, dreaptă, parcă mai dreaptă de când fusese lovit în vedere. Pictorul deschise fereastra și trase din plin aer în piept.

— Aci pe aproape e o strungă de oi...

Cei doi tovarăși schimbă repede între ei o privire cercetătoare: așa era... Oare de unde aflase?... Sau începuse să-i apară însușirile altui simț, pe care numai orbii îl au?...

Profesorul se căsnea să-și îmbuneze sufletul. Așa era cinstit, așa se cădea. Zadarnic însă. Între ei doi se găsea o femeie.

— Hai, pictore, nu mai fii așa pesimist, făcu jovial doctorul. Nu-ți șade bine...

Vorbea, ca de obicei, fără nicio convingere, din obișnuință profesională, îndemnarea lui era seacă, ba mai mult chiar, în vorbă-i suna și un clinchet zeflemist. Profesorul încercă un sentiment de groază: Dacă pictorul, cu auzul acum atât de subtilizat, prindea nuanțele din glas și nu se știe dacă nu și din chip? Dar pictorul era cu sufletul departe.

— Ce apus de soare, exclama el. Astrul și-a lăsat pe cer trena-i purpurie.

Uimitor ce se petrecea cu simțurile lui. Intr'adevăr orizontul până 'n creștetul cerului era o pată sângerie răvășită de nori albicioși, în falduri lungi de rochie.

Când se întoarse dela fereastră, se opri în dreptul ușii. Cei doi tovarăși încercară un sentiment de jenă. Se găseau parcă la judecată.

— Eu, scumpii mei, am păcătuit groaznic...

Doctorul clipi șiret din ochi profesorului, adică omul începea bine. Profesorul însă nu putea așa ușor sălta în sentimente. El continua să se chinuie, judecându-se. Cu cât era mai cinstit doctorul! Brută la trup, brută la suflet, însă nimic contrafăcut în el.

— Eu am jurat strâmb, fraților, continuă pictorul, și doctorul, înțelegând că-i pe calea mărturisirilor, îl îndemnă ușor c'o vorbă bună.

— Lasă, frate, care din noi n'a mințit... care din noi n'a jurat strâmb...

Sufletul profesorului își pierduse parcă stăpânirea. Acum era roată pe versurile din Miorița: unu-i moldovean, unu-i ungurean și unu-i vrâncean... Mărturisirea pictorului se sparse în fine.

— Eu am o amantă.

Doctorul râse prosteste.

— Care din noi n'are?...

Dar iubesc pe alta.

Sufletul filosofului se strivi parcă între două tampoane și numai decât se umflă parcă să plesnească. Ea! Mioara! Iată de ce-l ura! Iată de ce orice demonstrație, orice muștrare ori considerent filosofic erau zadarnice!

— Când amanta mea a bănuțit, s'a infuriat ca orice femeie. Eu am tăgăduit...

— Bine ai făcut...

— Dar fiindcă mă știa cu credință în Dumnezeu, m'a pus să jur... Eu am o icoană, scumpă moștenire dela mama. E icoana Maicei Precista. In ochii ei am învățat să mă rog, in ochii ei am prins fiorul artei...

— Ei, ce s'a întâmplat? făcu interesat doctorul.

— M'a pus să jur pe ce are un artist mai scump, pe ochi... și m'a pus să jur in fața Celei ce n'a cunoscut minciuna...

— Ei și? întrebă grăbit doctorul.

— Am jurat...

Un strigăt scurt, un fel de hohot intrerupt in gât, îi curmă vorba. Filosoful icnise fără să vrea, de bucurie. Izbânda era mai aproape decât o bănuia el. Iși uitase de ateismul profesat, nu lua seama la copilăria unei superstiții. Jurământul strâmb încheia, undeva in umbră, destinul acestui om.

— Gândiți-vă... Am putut privi in ochii ei cucernici... Mai mult nu cred, dar sunt sigur c'am surprins o clipire a genelor...

— Clipeala genelor, gândi filosoful, e a alteia...

— Și nebunul de mine am jurat...

Deodată își intrerupse vorba și cu aceiași pași siguri și majestoși se îndreptă spre fereastră.

— Mă cheamă apusul de soare.

Doctorul îi însoți mersul c'o schimă oribilă și își răsuci mâna de două ori in aer ca și cum i-ar fi scos ochii. Filosoful era jucăuș cu gândurile lui. Il obsedau ca smânciturile roatelor vagonului pe șine, versurile din Miorița: „Mări se vorbiră, ei se sfătuiră, ca l'apus de soare... Mări se vorbiră, ei se sfătuiră, ca l'apus de soare...”

* * *

— Te pomenești că amicul nostru scapă, făcu doctorul intrând in rezerva ofițerilor. Ar fi nostim? Nu?

Și râdea. Râdea acum șiret ca negustorii pungăși, cu un ochi închis și cu gura strâmbă. In cameră se găsea numai profesorul. Pictorul era la pansament.

— Ce noroc pe haimanalele astea, schimbă vorba doctorul. Se bat femeile pe ele, pe când noi, oamenii de știință...

Și-și termină vorba printr'o injură din plin. Pe profesor de câtăva vreme il ispiteau toate gândurile doctorului. Ii slujeau drept pildă pentru judecarea propriilor lui gânduri. Amândoi erau întărâtați împotriva pictorului, dar fiecare in alt fel. Doctorul pe calea cea dreaptă, iar el printr'un ocol. Doctorul râvnea la toate femeile pământului, pe când el numai la una, la iubita pictorului. Brute erau amândoi, doctorul însă o brută mai cinstită, iar el o brută mai rafinată.

Intre acestea se întoarse pictorul dela pansament. Chipul lui da pe față bucuria speranței.

— Cred că sunt scăpat...

Doctorul il muștră cu înțelepciune:

— Nu te bucura prea repede...

Și adresându-se profesorului:

— Nu-i așa, filosofule?

Profesorul înțelese că mizerabilul îi încearcă virtutea, îi era rușine să-și dea pe față sentimentele ca tovarășul său dar nici nu voia să-l dezavueze. Alese deci calea de mijloc.

— Poate o să fie nevoie să porți ochelari fumurii...

— Ei și?

— Ochelarii, orice ar zice opticianii, vatămă frumuseții.

Pictorul dete din umeri:

— Pe mine femeile mă vor iubi și așa...

Această prezumție îndârji pe filosof:

— Ochelarii introduc un element artificial, un element mort in porțiunea cea mai vie a corpului, in chip...

Dar pictorul incepuse să fredoneze o arie la modă și în ritmul ei încerca să se plimbe în lung și în lat, înaintea paturilor. Azi nu mai avea siguranță în picioare, oscila când în dreapta când în stânga, se lovea de tăblia paturilor, se împiedeca de scaun.

— Filosoful are dreptate, completă doctorul. Ochelarii au ceva din rigiditatea ochiului de sticlă...

Pictorul, care căta prin fereastra deschisă la câmp, se întoarse ca să răspundă, dar atunci ușa se deschise cu putere și o femeie irumpse în cameră. Cum îl văzu, dete un țipăt.

— Radule...

Cei doi tovarăși schimbară o privire complice. Înțeleseră numaidecât: venise ceailaltă. Într'adevăr, femeia în loc să se repeadă la iubitul ei, cum s'ar fi convenit, sta rezemată de ușă, cu amândouă mâinile întinse teatral, ca și cum ar fi voit să împiedece plecarea lui.

— Acum am înțeles, țipă ea răgușit. Acum am înțeles... Ai mințit!

Era o scenă de gelozie banală. Doctorul însă rânjea, iar filosoful triumfa într'o ținută decentă. Le sosise parcă ajutorul.

— Te-a pedepsit Dumnezeu! Te-a pedepsit Dumnezeu, fiindcă ai jurat strâmb... fiindcă m'ai înșelat...

Și abia acum își dete seama că în cameră se mai găseau și alți privitori.

— Vă rog să mă iertați, domnilor.

Doctorul îi oferi numaidecât serviciile.

— Doamnă, luați loc, nu vă întreceți cu firea.

Și apropiindu-se de femeie, o prinse ușor de talie ca s'o conducă pe un scaun. Simțea toată căldura trupului ei frământat și își zicea că de data asta merge la sigur. Era o femeie plină de temperament și pătimașă, genul ăsta îi convenea de minune. Și avea pielea obrazului roșie de atâta aprindere și părul negru de cărbune. Adineaori ochii ei micșorați de oroarea descoperirii nu-și putuseră dovedi tot farmecul și nici trupul ei crispat de indignare și necaz. Dar acum, revenită, se arăta a fi nu numai o femeie pătimașă, dar chiar și frumoasă. Pupila neagră pe cercul de cenușă aprinsă al irisului concentra parcă toate fibrele acestui trup mic, puțin îndesat, dar plin de vigoare. Iar sprâncenele trase din cărbune, buzele înroșite de creion și tot fardul de pe față nu puteau dovedi de sălbătăcia acestei femei jignite în gelozia ei.

Filosoful urmărea scena cu interes; cu toată ineleganța ei, îl interesa. Pricepea la precizie tot ce se petrecea. Femeia asta ar fi scos ochii amantului ei, dacă ar fi fost singuri. Dar nu numai ea, ci și doctorul ar fi făcut la fel, numai și numai ca să fie pe placul femeii. Și fiindcă voia să fie cinstit, își zicea că și el n'ar fi pregetat, fiindcă, orice-ar crede pictorul, pe un om orb nici Mioara, iubita ideală, nu l-ar mai fi iubit... Decât milă în dragoste, mai bine lipsă...

Gândul i se curmă deodată. Pictorul, care tot timpul ascultase rezemat de fereastră, își smulse brusc bandajul de pe ochi și-l aruncă pe jos. Clipea repede din ochi. Pictorul încerca o mare durere: clipea acum ca ea.

— Ticăloșilor, se adresă el către grupul ghemuit în cele două paturi.

În odaie se făcu tăcere.

— Ticăloșilor, țineți minte... voi m'ați orbit... Voi, și nu mitraliera rusească...

Și înaintând doi pași:

— Iată, v'ați ajuns scopul... nu mai văd nimic.

— Icoana, Radule, îndrăzni timid femeia.

— Taci, muiere ticăloasă, nu blasfema... Tu ești de vină, tu și cu odioșii tăi complici...

— Pictore, încercă doctorul.

Dar pictorul era înfricoșător. Din ochii lui orbiti radia o forță nouă, necunoscută.

— Ești un infam, doctore. Iar tu, profesorule, ești un infam și mai mare... Fiindcă doctorul este o brută, dar tu o brută rafinată.

Filosoful asculta înmărmurit, își auzea propriile sale gânduri, ca și cum orbul i le-ar fi cules din creier.

— Icoana, Radule, încercă încăodată și mai timid femeia.

Dar pictorul pornind cu pași siguri și majestoși, deschise ușa și porni pe sălile spitalului. Femeia își aduse aminte de datoria ei de amantă iubitoare și vru să se repeadă în urma lui. Dar doctorul o reținu.

— Lasă-l, Doamnă... să-i treacă criza. Acum n'are altă scăpare decât la Dumneata.

Și îi prinse mâna care-i ardea.

— Stai aci, a sosit clipa să-ți asiguri definitivă duminică dominație. Trebuie să-și dea seama că e orb și că n'are alt ajutor decât dela Dumneata...

Și strângându-i ușor mâna :

— Și mai e ceva : răzbunarea.

Apoi adresându-se filosofului :

— Nu-i așa, profesorule ?

Filosoful simți că-i rânjește sufletul, dar își păstra calmul obiectivității.

— Acum se dă lupta decisivă. Trebuie mare strategie... Răzbunare ? Nu ! Dar trebuie smuls și nimic din sufletul lui chipul potrivit ei.

Și-și opri vorba. Femeia privea în neștire, dar ochii ei erau mari și nemișcați și pleoapele ei nu clipeau... ca la cealaltă.

. . .

Singur se găsea orb în parcul spitalului. Nimerise fără ajutorul nimănui, putuse deschide ușile, putuse scobori scările, putuse ocoli oamenii întâlniți. Acum simțea piedecile fie pe cele din față, fie pe cele din lături. Se așeză pe o bancă. Ciudat ! Nu era de loc nefericit !

În câteva clipe i se schimbaseră nu numai firea sufletului, dar și firea simțurilor. Înainte pomii, florile, luna și stelele își trimeteau spre el razele lor de lumină. Azi, el parcă era înaripat. Din întuneric simțurilor lui plecau vibrații, prin imensitate, în toate colțurile lumii. Ajungând în întuneric devenise corp luminos. Avea conștiința că pierduse un singur dar pământesc : umbra sa. Câștigase în schimb un alt bun : risipa de lumină. Avea atât de multă că putea umple carul mare, să respire peste crugul cerului și să cerceteze tenebrele haosului. Și fiecare gest și-l judeca altcum, mai cinstit și mai în adâncul lui. Câtă nevrednicie la cei trei complici. Se chemaseră din meleagurile lumii la marea uneltire, unul părtașul urii cosmice, celalt al invidiei neputincioase și ea... trimisa patimei neînfrânate. El de partea lui n'avusese decât mitraliera dușmană. În acea clipă pleoapele lui începură să bată ușor. Așa clipeau și ochii Mioarei. Și deodată i se făcu în suflet o lumină și mai mare ! Mai existau deci trepte pentru înălțare ! Exista o lumină și peste cea a sufletului și peste cea a cerului... lumina sfântă, lumina extrazului. Așa au clipit și ochii Maicei Precista la jurământul cel strâmb. Și atunci își îndreptă ochii lui goi de carne, dar plini de lumină, către cer. Jurase strâmb ! Bine făcuse. Maica Domnului îi dase învoiala. Maica Domnului clipise pentru el.

Dela Miron Costin la Herodot

de

Șt. Bezdechi

Recitind opera aceluia pe care Cicero îl numea „părintele istoriei”, am dat — în cartea VII, cap. 49 — peste o frază care mi-a amintit, în chip izbitor, maxima pe care bătrânul nostru cronicar o formula așa de plastic: „Nu sunt vremile subt cărma omului, ce bietul om subt vremi”. Nu cunosc în literatura noastră istorică sentență care să fi fost atât de mult citată, de toți, în toate ocaziile. Această monstruoasă răspândire a ei, care-i dădea aerul, prin predilecția de care se bucura, de a fi expresia oarecum a mentalității, a fatalismului nostru oriental, de care ar fi bine și ar fi momentul să ne desbărăm, pentru a ne creia un suflet mai eroic, a stârnit — poate pe drept — protestul anumitor oameni, propovăduitori ai unui suflet nou, potrivit timpurilor furtunoase în care trăim.

Relativ la meritul — respectiv la vina — lui Miron Costin, de a fi creiatorul acestei maxime, cum s'a crezut și se crede încă la noi, e mai mult ca oricând cazul de a cita faimoasele versuri ale lui Corneille, prin care autorul Letopisețului Țării Moldovei s'ar putea scuza față de posteritate:

Je n'ai pas mérite

Ni cet excès d'honneur, ni cette indignité.

Nu va fi visat nicidecum contimporanul lui Vasile Lupu că vorbele lui modeste, expresie a resemnării în fața atotputerniciei soartei, aveau să ajungă la atâta faimă în viitorime, iar pe de altă parte să i se facă din conținutul și semnificația lor un cap de acuzație. Dar este el oare vinovat pentru ele? Sau, cu alte cuvinte: le-a formulat el oare cel dintâi? Vom vedea că nu.

Mai întâi de toate această pesimistă constatare a dependenței omului de soartă, de împrejurări, de vremi — cum spune el — are înfățișarea unui loc comun. Și trebuia să ne inchipuim, cu prilejul citirii ei, că nu el va fi fost primul care a spus-o.

El întrebuițează această maximă, când vorbește de căderea cetății Hotinului, care a ajuns să fie pricina căderii lui Vasile Lupu și e inserată în cap. XVI, din Letopisețul Țării Moldovei (v. ed. lui Kogălniceanu, 1852, Iași, pag. 329, iar la V. Ureche în vol. I, cap. XVIII, p. 597). Dar această venerabilă cugetare a fost pusă în gura unui senior persan de Herodot. Ne aflăm în timpul războaielor medice. Înainte de a se hotărî să pornească împotriva Greciei, Xerxe își adună un consiliu — am zice: un consiliu de coroană — ca să aștepte și părerile oamenilor celor mai apropiați de el și mai cu vază în împărăție. Se știa că atotputernicul despot era dornic să întreprindă acest războiu. A fost firesc ca toți cei din sfat să se grăbească a-i incuviința planul și a-l incuraja să pedepsească pe Grecii iubitori de libertate. Numai unul a fost de părere contrară: Artabanos, unchiul regelui. Totuși expediția a pornit. Ajuns la Abydos, pe coasta Propontidei, Xerxe trece în revistă flota și imensa sa armată. La priveliștea mărețului spectacol ce i se înfățișa, suveranul, mândru, entusiasmă de uriașa putere ce-o reprezenta nenumărata lui oaste, s'a fericit pe sine (zice Herodot) că e stăpân pe atâtea noroade (se socotea — poate cu drept — ca cel mai puternic împărat din vremea sa), dar, puțin după aceea, e cuprins de o profundă melancolie și izbucnește în plâns, gândindu-se la scurttimea vieții omenești și la nimicnicia isprăvilor noastre chiar a celor mai mari.

La întrebarea provocată de mirarea lui Artabanos față de această bruscă și ciudată schimbare în sufletul monarhului, se angajează o discuție între unchi și nepot. Nepotul, Xerxe, pledează pentru o concepție eroică a vieții: „Dacă ai sta mereu să pui în cumpănă toate, n'ai mai săvârși niciodată nimic; e mai bine ca, încercând orice risc, să suferi numai jumătate din relele inerente oricărei expediții, de cât, temându-te de toate eventualitățile, să nu te expui niciodată la nicio suferință” (VII, 50). Această replică e pricinuită de prudența excesivă a lui Artabanos, care încerca să-i arate în ce primejdii se vâără, încercând un războiu în care sortii sunt așa'de schimbători. „Află, stăpâne, zice unchiul, că *împrejurările cârmuesc (domnesc) peste oameni, și nu oamenii peste împrejurări*”. Cronicarul român n'a făcut decât să dea o traducere plastică acestei bătrânești constatări.

Ce se desprinde din cele de mai sus? Autorul Letopisețului a luat maxima din Herodot? La această întrebare nu e tocmai ușor de răspuns. Un istoric modern, dacă ar face un asemenea împrumut, ar trimite la autorul respectiv, indicând capitolul, pagina și ediția.

Mai întâi nu e de loc sigur că Miron Costin va fi luat-o direct din Herodot, deși lucrul e foarte posibil, ba s'ar părea chiar foarte probabil, când ne gândim că un contemporan al lui, Eustratie Logofatul, (dacă el e într'adevăr traducătorul, cum spune N. Iorga) tălmăcise cele nouă cărți din istoria Halicarnaseanului, traducere ce a fost făcută pe la 1665. Pe acest Eustratie, Miron Costin, după cum știm, nu îl prea mistuia. „Letopisețul lui (al lui Eustratie) nu l-am văzut”, afirmă (pag. 4 ed. Kog.) transpunătorul în românește al maximei de care ne ocupăm. N'a cunoscut nici traducerea lui Herodot, adăogăm noi, sau dacă a cunoscut-o, *nu de acolo* a împrumutat cugetarea cu pricina. Lucrul e limpede. Eustratie Logofatul (dacă el e tălmăcitorul) traduce greșit fraza ce ne interesează. Într'adevăr el redă astfel textul grec (v. p. 377): „(și nefiind adăpostele bune, trebuie să știi cum) *primejdiile* stăpânesc pe oameni, iar nu oamenii pe primejdii”. Dar nu de primejdii e vorba aci, ci de vicisitudinile soartei, de împrejurări, așa cum a înțeles autorul Letopisețului Țării Moldovei. În altă parte, (I, 32) Herodot formulează această cugetare încă mai pregnant, mai laconic: Omul, în totul său, nu e decât în funcție de împrejurări. (Homo quantus est, fortunae casibus est obnoxius — trad. lui C. Mueller, ed. Didot-Paris), idee pe care Eustratie o întoarce iar greșit pe românește când zice: „Tot omul iaste'n primejdie”. Eroarea provine de acolo că cuvântul din text — *symforá* — care înseamnă și nenorocire sau primejdie, într'un sens derivat, în care-l întrebuințează de preferință părintele istoriei, înseamnă, cum s'a văzut: vicisitudini, împrejurări, etc. E clar, în orice caz, că nu de aci l-a luat Miron Costin. Deosebirea între cele două variante e sensibilă, și sensul adevărat, pe care l-a redat așa de plastic, l-a prins bine cel din urmă. Despre aceasta ne stau mărturie și cele două tălmăciri datorite la doi eminenti savanți: C. Mueller, recensentul ediției citate din colecția Didot, care traduce: „(Memento) homines in potestate esse *casuum fortunae*, non casus fortunae in potestate hominis”, și Max Pohlentz, autorul celui mai proaspăt studiu despre Herodot, care redă fraza în chestiune astfel: „Nicht der Mensch bestimmt über die Schicksalsfälle, sondern die Schicksalsfälle über ihn” (v. *Herodot*, în colecția: *Neue Wege zur Antike*, 1937, Leipzig, pag. 132). Costin a mai putut cunoaște, cel puțin când era la studii în Polonia, faimoasa (prima) traducere în latinește a vestitului Lorenzo Valla, apărută întâi la 1474, și apoi mereu retipărită. Și lectura ei îl va fi impresionat în chip deosebit, pe omul care declară undeva (ed. Kogăl. pag. 5): „Și în vieța mea Dumnezeu scie în ce dragoste eram pururea la istorie!”

Dar cronicarul moldovean știa grecește și nu e exclus să fi citit chiar textul original. El pomenește de Omer, de Piutarh, și vorbește de îngâmfarea lui Xerxe care nu se mai sătura de cuceriri, trăsătură pe care o releva și istoricul din Halicarnas. Apoi nu trebuie să uităm că în timpul lui Vasile Lupu erau vestite școli de elenie în Iași, iar Niculae Costin, feciorul lui Miron, citează de mai multe ori numele lui Herodot, al cărui text grec îl va fi găsit între cărțile rămase dela tatăl său.

Și e totuși posibil ca această maximă să fi ajuns în Letopisețul Țării Moldovei pe o cale indirectă, fie dela vreunul din cronicarii poloni pe care i-a utilizat M. Costin la alcătuirea scrierii sale, fie din lectura vreunui alt istoric, căci, a priori, sunt sigur că acest loc comun trebuie să fi circulat, și e probabil că se va mai fi găsimd întrebuințat și de alți scriitori.

Despre chipul cum se fac și se făceau adesea astfel de imprumuturi, fie în domeniul prozei, fie în poezie, dela un autor la altul, am mai vorbit și cu altă ocazie (v. *Nonnos și Ovidiu*, pag. 15, 1941. C. Românească, Sibiu). Lui Miron Costin i se va fi tipărit adânc în minte această cugetare, care apoi, din subconștient, i-a răsărit mai târziu întâmplător. Dacă ar fi scontat un efect literar, ar fi putut-o plasa mai bine, ca într'un frontispiciu, în predoslavie unde-și au loc ideile generale și unde era foarte potrivită, în pasagiul unde vorbește de vremile cumplite prin care trecea iubita lui Moldovă. Dar el o aruncă în capitolul despre apusul domniei lui Vasile Lupu, și putea tot așa de bine s'o pună în multe alte părți. Dovadă că el nu i-a atribuit o importanță deosebită.

Astfel, cred, îl putem spăla pe cronicar de ponosul de a-l considera pe el ca făuritor al acestei triste și demoralizante sentențe, care e datorită unui Grec trăit în imperiul lui Xerxe, deci un semiasiat. Și dacă îi detragem ceea ce unii socotesc o nestemată în coroana lui de istoric și scriitor pitoresc, pe de altă parte scoatem în relief marea lui știință de carte, ceea ce pe vremurile sale în Moldova era un lucru destul de rar.

Toate constatările acestea cad, dacă admitem, ceea ce n'ar fi cu totul imposibil, ca maxima aceasta să fi răsărit chiar din capul lui. Vremurile precare în care viețuia, nesiguranța în care se trăia pe atunci, puteau sugera unui povestitor al vremilor o asemenea cugetare.

TEXTE ȘI SCRISORI

Din legăturile lui Al. Papiu Ilarian cu Blajul

de

Șt. Manciulea

Al. Papiu Ilarian s'a născut la anul 1827 în comuna Bezded, din o familie de preot. Zece ani mai târziu tatăl său a fost transferat în această calitate, de păstor al sufletelor românești, în comuna Budiul de Câmpie. Cursurile școlii primare le-a început copilul Alexandru în școala din sat, de unde a trecut la liceul romano-catolic din Târgu-Mureș. Terminând aici cu bun succes cele patru clase inferioare, pleacă la Blaj unde se înscrie în anul întâi al cursului filosofic, având între alți dascăli și pe Simion Bărnuțiu. Datorită legăturilor tot mai strânse dintre profesor și școlar, la sfatul celui dintâi, Al. Papiu Ilarian a studiat limbile germană, franceză și italiană, îndrăgind zi de zi tot mai mult lecturile geografice și istorice.

Un conflict ivit între unii dintre profesori și elevii Blajului, a determinat pe Al. Papiu Ilarian la 1845 să plece la Cluj unde urmează cursul filosofic și odată cu el științele juridice, obținând peste doi ani titlul de „jurist absolut de Transilvania”. La Cluj Al. Papiu Ilarian își începe activitatea literară prin redactarea „foaii beletristice” *Zorile*, în care publică o seamă de articole judicioase cari atrag asupra lui atenția lui Avram Iancu și a altor tineri juriști români din Târgu-Mureș. Inceputul anului 1848 îl găsește pe Al. Papiu Ilarian la Târgu-Mureș, unde împreună cu alți tovarăși inflăcărați și pătrunși de nevoia eliberării Românilor ardeleni din jugul sclăviei milenare, vor alcătui nucleul din care va țâșni întreaga mișcare revoluționară a neamului nostru. Nu vom insista asupra rolului covârșitor pe care l-a avut Al. Papiu Ilarian în această mișcare de mase — rol cunoscut de altfel de toți Românii știutori de carte — ci vom pomeni numai faptul că odată cu încetarea revoluției, eroul nostru dându-și seama că va mai avea de purtat o lungă luptă cu dușmanii lui seculari, de data aceasta pe tărâmul argumentelor de drept, a căutat să-și continue studiile juridice la Viena. Lipsit de mijloace materiale, a solicitat Consistorului blăjan o bursă care i-a și fost acordată din fundațiunea S. Ramonțai.

Intemeetorul acestei fundațiuni — Simion Ramonțianu alias Ramonțai — era născut din o familie nobilă originară din comunele Desmir și Copand. Studiind știința medicală la Viena, s'a stabilit pentru scurtă vreme la Brașov căutând să facă tot binele cu putință, mai ales celor din neamul lui. Medicii de altă naționalitate din loc au început a-i purta o adâncă dușmănie, din care pricină Ramonțai prin anii 1816—17 trece în Moldova, unde, din lipsă aproape totală de doctori români, fu primit cu toată dragostea.

Ramonțai trăește în Moldova până după încheerea războiului ruso-turc dela 1828—9, când măcinat de dorul pământului natal se întoarce în Transilvania și se stabilește ca doctor la Cluj. Aici pe lângă indeletnicirile medicale, de cari se ocupă cu toată osârdia, se interesează zi de zi de situația materială a elevilor și studenților români, cari studiau la liceele ungurești și la academia de drepturi, încurajând pe unii cu sfaturi și cu ajutoare bănești, iar pe alții dojenindu-i cu toată dragostea de părinte.

Către sfârșitul vieții s'a retras la Viena, unde a alcătuit un testament în temeiul căruia a lăsat toată averea sa — 54.000 fl. m. c. — ca fond din ale cărui venituri să se acorde anual burse tinerilor studenți români din Transilvania, fără a se ținea seama de confesiune, ci numai de hărnicia dovedită la studii. Guvernul unguresc din Cluj n'a recunoscut valabilitatea acestui testament, ci a cerut lui Ramonțai să-l schimbe în sensul ca bursele să fie acordate tinerilor din Transilvania indiferent de naționalitate. Toate protestele lui Ramonțai au rămas zadarnice și abia după 1850 guvernul austriac a căutat să respecte voința testatorului. Executor al testamentului a fost desemnat chiar din partea fundatorului consiliul episcopesc din Blaj.

Bursa, deși i-a fost acordată lui Al. Papiu Ilarian încă din anul 1848, n'a putut-o primi și utiliza decât după potolirea revoluției. Din Sibiu, cu gândul la plecarea la Viena, Al. Papiu Ilarian împreună cu I. Hodoșiu trimit Consistorului blăjan următoarea scrisoare, prin care se roagă ca acesta să facă de urgență toate demersurile ca ei să-și poată primi bursa acordată.

„Domnule Vicar general și Preanonorat Capitulul!

Subscrișii ajungând în Sibiu, numai decât ne-am adresat Domnului Canonic Cipariu, pentru fundațiunea Ramonțiană, și Dumealui și avu bunătatea cu aceasta ocaziune la provocarea noastră a trimite între altele — credem — și pentru noi o hârtie către Venerabilul Capitulul.

Cu acest prilej subscrișii din nou reînvoim cererea noastră către Venerabilul Capitulul, pentru acea fundațiune, cu acea umilită reflexiune — nu cumva din cauza întârzierii rezoluțiunii dela Ven. Capitulul, să întârziem dela curs, care se începe cu 1 Noembrie.

Resoluțiunea să se trimită la D. Canonic Cipariu la Sibiu.

În urmă subscrișul Al. Papiu se roagă și de un testimoniu de filozofie în a. 1, care o am învățat în Blaj în 1843/4 supt D. Profesori, Bărnuțiu, Ladislau Pop și Demetriu Boier — din toate fiind eminent.

Altmintrelea recomandându-ne cererile suntem

Ai Venerabilului Capitulul

ascultători fii

Ales. Papiu

cancelist de tablă regie.

Iosef Hodoșiu

cancelist de tablă regie".¹⁾

Pe cererea celor doi canceliști „de Tablă regie” Consistorul blăjan cu data de 25 Oct. 1849 puse următoarea :

„Resoluție

Cererii instansilor încă în sesiunea trecută din 2 Noembrie st. n. făcându-se destul, s'au încredințat Domnului Canonic lector, ca hotărârea consistorială în această privință adusă, să o trimită Dlui Canonic cancelar T. Cipariu, ca manipulatorul Fundațiunii ramonțiane, spre afectuare — însă defectul ocaziunii împedcând trimiterea aceiași hotărâre spre mângăerea instansilor resolvani și a doua oară, cum că cererii făcându-i-se destul, au a se arăta la numitul Domn Canonic spre a-și dobândi stipendiul, care după intențiunea fundatorului, pe lângă chitanța respectivă și producerea testimoniilor cuviincioase, se va da totdeauna”.

¹⁾ Scrisorile și actele publicate în acest studiu se află la Biblioteca centrală din Blaj și în arhiva metropolitană.

Cu toate formele făcute de către Consistorul blăjan, totuși rezoluția — și mai ales banii — au întârziat să ajungă în mâna lui Al. Papiu Ilarian, încât la 1 Noemvrie 1849, T. Cipariu îi împrumută personal 100 fl. cu cari bani poate pleca la Viena. Ajuns în capitala împărăției Al. Papiu avea nevoie de un certificat eliberat din partea vlădiciei Blajului, din care să se poată dovedi uciderea tatălui său precum și multele mizerii și persecuții îndurate de mama și surorile lui. Consistorul i-a eliberat acest act, care în întâia lui redacție era cât se poate de sumar. El nu l-a satisfăcut pe Al. Papiu Ilarian, din care pricină îi trimite prepositului S. Crainic scrisoarea de mai jos, cu indicații precise cum să fie alcătuit acest „testimoniu“.

„Viena 6 Ian. st. n. 1849.

Reverendissime Domine Praeposite!

Nu mă îndoesc că cel dintâi vei fi, care vei avea părinteasca bunătate a stăru pentru noi, ca să ni-se trimită cupoanele (cu care se pot scoate banii fundațiunii ramonțiane) — nu numai pentru cuvântul cel ce peste tot îl ai cătră toți tinerii cei buni, dar și pentru speciala favoare cu care deosebi te porți cătră mine.

Încă o cerere mai am cătră Veneratul Consistor și respective cătră Măria Ta, care cerere în instanța aici trimisă cătră Consistor nu o am mai înșirat.

O cerere care facțiunea Turco-Monflască, în numele Consistorului — în batjocură apriată — mi-o au rezolvit — și așa acum [sunt] silit iarăși a o renoi. Aveam adeca trebuință de un testimoniu din partea Consistorului pentru batjocoroasa ucidere a tată-meu prin rebei pentru credința cătră împăratul și starea mizeră în care se află acum rămasă familia jefuită de aceiași, ca pe acest testimoniu să se poată răzima deputațiunea la Majestatea, pentru familia noastră. — Nu știu ști-vei Măria Ta că în numele Consistorului mi-se trimisese — încă pe când eram la Sibiu — cerutul testimoniu conceput de Turcu, în patru rânduri în quarto mic, afară de acestea cu atâta atenție — proprie aceleiași facțiuni — conceput, încât socotiți numai, niciatâta batăr nu se putea pricepe dintrânsul, că au murit-au tată-meu, au doară mai trăește oareunde, fără numai nu în Budiu — eară de uciderea dînsului prin rebeli, de meritele sale pentru împăratul nici vorbă — fără numai atâta: Parochus quondam M. Bodonensis vocationi suae — in quanto huic consistorio constat — respondit super quo testimonio, etc.

Deci mă rog acum de Măria Ta să ai bunătate a-mi trimite un alt testimoniu, conceput de un Român adevărat, pe care să-l doară de Românii suferitori pentru națiune și cât se poate mai curând — făcut în numele Consistorului și subscris de Domnul Preposit și Vicariu — și în limba latină și în care să nu stea ca în cel dintâi „in quantum huic Consistorio constat“ etc., ci „constat huic consistorio“ etc.

Cuprinsul acestui testimoniu să fie cam următorul:

Cum că Veneratul Consistoriu știe cum că preotul din Budeiul de Câmpie au fost unul dintre cei mai harnici preoți români, cum că dânsul dela începutul tulburărilor facțiunei rebele maghiare tot întruna s'au străduit împreună cu fiul său A. Papiu, jurist abs. și cancelist, a învăța poporul român la credința cătră împăratul — prin aceasta au tras ura rebelilor asupra sa, cari la Rusaliile din 1848 l-au arestat și l-au ținut în prinsoare până în Septembrie, când cu prilejul adunării naționale, la porunca guvernului, cu mai mulți alți Români arestați pentru credința lor cătră Dinastie, fu eliberat. — Cum că preotul din Budeiu și după scăparea sa din arest au conferit mult cu cunoscuta sa popularitate spre apăsarea rebeliunii, învățând mai ales românimea din Câmpie la credința neclătită cătră împăratul și după erumperea rășbelului civil la sculare generală asupra rebelilor. După retezarea trupelor împărătești în România, din nou căzând în mâna rebelilor, aceștia l-au spânzurat la Turda.

Cum că Săcuii în toamna anului 1848 erupând în Câmpie în satul Budeiu, întâi au dat foc casei popești, grajdurilor, șurei și la toată adunarea și averea — vitele și bucațele le-au cărat rebelii cu sine — și așa acum toată familia ucisului preot se află într'o mizerătate deplină.

În urmă în testimoniul acesta să zică Ven. Consistoriu că înțelegând cum că pomenita familie vrea să dea o petițiune la Majestatea Sa pentru ceva ajutor — să binevoiască a comenda cauza familiei, ca a uneia ce stă dintr'un fecior — student -- 3 fete, cari toți au suferit această aspră lovitură a sorții, numai pentru credința lor cătră împăratul.

Cred că Măria Ta nimic nu vei întârzia a împlini aceasta a mea cerere, nu numai căutând la sărăcia mumei mele, dar și la lipsa cea mare în care mă aflu, care niciodată nu voi suferi atâta lipsă, cât tocmai în acest an, când o parte a fundației o am cheltuit pe

cale. Apoi cine nu știe că în Viena cu 300 fl. R. f. m. nici ticăloșește nu poți trăi. Și eu pe nime nu am afară de Dumnezeu — nu părinți, fără doară numai pe unii dintre oamenii cei buni. Sărut mâna și mă rog ca cerutele cât se poate mai curând să mi-se trimită.

Al Măriei Tale
umilit fiu

Alexandru Papiu
jurist, din Universitatea Vienei*.

Prepositul Crainic împreună cu membrii Consistorului i-au eliberat acest al doilea certificat, alcătuit pe temeiul celui de mai jos :

„Noi — Protopopul tractului Pogăceaua (Pogácsa) și bătrânii satului Budiu, fiind provocați de cătră rămasa văduvă preuteasă a fostului preot Ioan Pop, din Budiul de Câmpie, ca să-i dăm o adevăriniță despre nenorocita sa, a bărbatului său și a toatei familii petrecanie sub decursul rebeliunii — și ticăloasa sa stare de acum, vroidnd a face destul dreptei cereri, a acestei sărmane văduve, dăm următoarea adevăriniță :

1. Deobște este cunoscut că în a. tr. 848, când încă Ungurii începuseră a da numai semne de rebeliune, întâi secretar comitetului românesc apoi deregător administrativ în districtul Blajului, a fost unul din cei dintâi din nația românească, care a pus toate puterile pentru a țineu pe Români în neclintita lor credință cătră împăratul. De aici a urmat neînchipuită ură și gonirea dânsului și părinților săi, din partea rebelilor. — Înaintea Rusaliilor a. tr. auzind Ungurii cum că tânărul Alexandru Papiu s'ar afla acasă, au trimis dela Turda o companie de soldați împărătești la Budiu — dar neaflându-l acasă — iară asupra preotului inquizând neaflându-l în nimica vinovat — afară de cheltuelile execuțiunii — având noroc cu soldații împărătești — nu i-s'a făcut nimica. Dară în 17 Iunie 848 lăfându-se de nou între Unguri vestea că tânărul Alexandru Papiu se află acasă, iară au trimis Ungurii la Turda soldați săcui din Arieș la Budiu și neaflând tânărul acasă, au prins pe tatăl său preotul de l-au dus la Turda — acolo cu batjocură în contra canoanelor, neștiindu-se pentru ce l-au prins, l-au ținut în arest timp de 4 luni.

2. După ce în toamna trecută au pășit Ungurii la rebeliune apriată, preotul din Budiu a suferit foarte mult. În apăsarea rebeliunii, îndemnând pe popor cu cunoscuta sa popularitate la credința neclintită cătră Impăratul — și la sculare generală asupra rebelilor, cu aceasta au tras nu numai feciorului său, dar și asupra tată-său atențiunea — din care pricină, când au intrat Săcuii pe Mureș și Câmpie, cum au intrat în sat numai decât au dat foc casei preotului, frumos zidită numai de 4 ani — i-au aprins stogurile, clăile de fân și tot ce au avut în casă și pe lângă casă; iară dânsul ca omorât prin îndelungata prinsoare bolnav, numai atunci scăpase din întâiul arest, de abia și-a putut scăpa capul cu familia împreună în pădure. — După toate acestea parochul nu a încetat dela prepusul său, dela neclintita credință cătră împăratul nu s'a abătut, aceasta cu fapta și cu cuvântul au dovedit. Inșă durere după retragerea trupelor împărătești, parochul tot în cauza împărătească lucrând, prinzându-l rebelii la Deag l-au dus la Turda și l-au spânzurat.

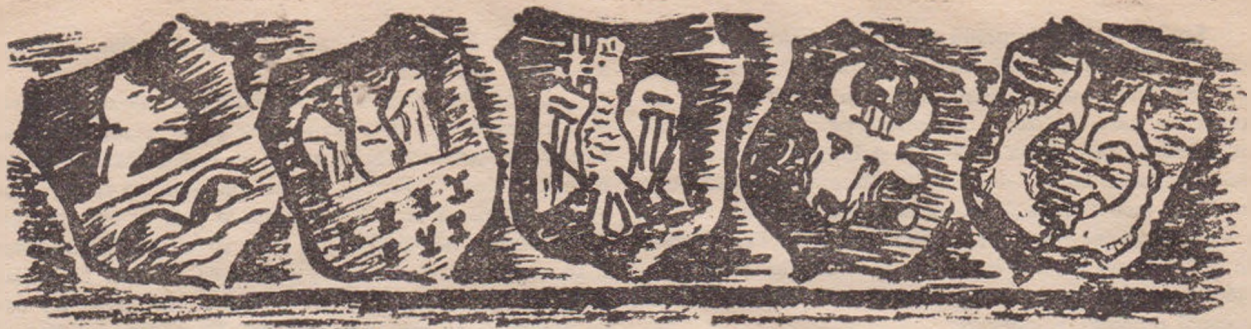
3. Ce se ține de starea materială a numitului paroch, afară de venitele bisericesti avea boi, oi, car, căruță, plug și toate ce se țin de economie, după ce-l uciseră așa l-au jefuit de toate ce au avut, încât rămasa văduvă, afară de feciorul său Alexandru Papiu, de doauă fete nemăritate, una de 14 ani, alta de 4 ani, iară a treia măritată numai de 2 ani, și asemenea jefuită — a rămas în ușile oamenilor, neavând necum cu ce să-și ducă viața, dară nici cu ce să se îmbrace — nici vite, nici bucate, nici haine, n'au scăpat de mânia rebelilor maghiari — iară nefericita văduvă după ce cu doauă ale sale fetișoare ș-a mântuit viața, după uciderea soțului său, trăgându-se la un frate la Malomfalău, de acolo la o nepoată la Icland-Mic — fuse așteptată prin vicejudele Boer Károly, dusă în Căpuș — de acolo între străji s'a transferit la concernentele solgă-birău a tractului Pogăceaua (Pogácsa) la Săcul, unde cunoscându-i-se nevinovăția s'a slobozit la Budiu — acolo până în ziua de astăzi în cea mai mare sărăcie, mișelătate, goliciune, cu fetele sale își plânge jalnica sa soarte.

Acești nefericiți toate acestea au suferit pentru neclintita lor credință cătră legiuitul nostru Impărat.

Voind a face destul acestei cereri a acestei nefericite văduve dăm această adevăriniță cu subscrierea numelor, cu sigil protopopesc întărită, așa a și fost precum s'a scris mărturisind.

Budiul de Câmpie 1 Oct. 849.“

(Va urma)

GÂND ȘI FAPTĂ

Elogiu țaranului soldat

Ctitorit de Dumnezeu și de istorie la răspântia furtunilor și a vrăjmășilor, neamul românesc, deși mândru de moștenirea lui împărătească, pe care a apărat-o de-a-lungul veacurilor, a fost sortit să ducă o viață mai mult defensivă decât ofensivă. Această atitudine în fața vieții și a istoriei, care la poporul nostru de țărani îi dă o adâncime existențială fără seamăn de eroică, își găsește explicația într'un complex de factori geopolitici și istorici, cari stau la îndemâna oricărui cercetător obiectiv și asupra cărora nu e cazul să stăruim acum, când alte imperative ne bat la ușă și alte orizonturi se deschid, prin foc și sabie, *panromânismului*. Dacă 1940 va fi însemnat cu litere cernite în calendarul veșniciei românești, consacrat ca anul destrămărilor și pustirilor sufletești, 1941 va însemna anul regășirilor, al reintregirii și mai ales anul *înolțării spiritului ofensiv românesc*, a cărei expresie plenipotențiară este oastea noastră de țărani soldați în frunte cu Mareșalul Desrobitor. Faptele de vitejie pe care le-am trăit sub comanda clarvăzătoare a acestui om providențial acopăr pe deplin afirmația noastră. Data istorică de 22 Iunie 1941, legată deapururi de numele Mareșalului Ion Antonescu și al nebiruitei lui oștiri de țărani, despică, în inima veacului nou, prin jertfă și eroism, drumul spiritului ofensiv românesc, care-și poartă flamurile triumfale peste Nistru, la Odesa, peste Stepa Nogailor, la Marea de Azov și la porțile Caucazului.

În 1940, țara era pe masa de operație. La aceeași dată a anului 1941, steagurile țării fălăie în văzduhul fostelor hotare, iar ostașii țărani ai viteazului Mareșal au ridicat Patria pe culmi de glorie, tăind cu piepturile lor drum nou și de mărire în istoria neamului. Unde am fost în 1940 și unde suntem în 1941, aceasta este întrebarea ce cuprinde semnificația totală a prezentului românesc. Un prezent de ascensiune glorioasă și de afirmare plenară a conștiinței naționale. Și credem că în curând valul în continuă creștere al conștiinței naționale se va transforma în talazul copleșitor și irezistibil al *misionarismului panromânesc*, strămutător de istorie și de hotare și cuprinzând, în cadența lui de baladă, Românii de pretutindeni. Dar intervalul de timp cuprins în această întrebare e revelator și în altă privință: el ne desvăluie, în toate dimensiunile lui de adâncime și de înălțare, *miracolul românesc*.

Astăzi, în fața faptelor de măreție epică ale acestui soldat țaran, orbii văd și surzii aud. Marea lui faptă românească a intrat definitiv în cartea neamului. Nimeni și nimic nu o va putea întuneca. Nouă ne rămâne încrederea în viitorul răzbunător și făuritor de țară nouă al lui. El ne arată nouă și lumii întregi că n'am trădat istoria și că suntem capabili oricând să murim pentru ceea ce a fost al nostru și va trebui să fie pururea al nostru. Bucovina și Basarabia s'au întors acasă. Gândul semeț și aprig al tânărului nostru Rege și al soldaților săi veghează asupra întregului pământ românesc.

Astăzi, vifelișii feciori ai Regelui și ai țării, flancați de nebruiții șofmi ai Marelui Reich German, au înțipt steagurile dreptății și ale vredniciei românești hăt departe de malul stâng al Nistrului, luptând cu toată lepădarea de sine pentru Cruce, pentru o nouă Europă, pentru civilizație, pentru o nouă dreptate, care însemnează totodată și dreptatea integrală a românismului. Căci pentru noi, singura formulă viabilă și majoră, singura categorie spirituală și politică, tăiată pe măsura masivității noastre etnice, este *panromânismul*, care sub raport politic nu însemnează altceva decât cuprinderea tuturor Românilor sub sceptrul tutelar al aceleiași suveranități naționale și în aceeași organizație de Stat. Aceasta este ideea-forță pentru care luptă neînfricată oaste de țărani.

În fața acestei perspective, pe care ne-o imbie viitorul în urma mărețelor fapte de arme la care am asistat și asistăm, românismului îi revine, datorită vitalității sale etnice și spirituale, o întregă misiune. Întru limpezirea acestei misiuni, alături de factorii de natură înrîmsecă, plămădiți odată cu ființa neamului, concurează și factorii de natură exterioară. Situația geopolitică, împrejurările istorice, căile comerciale și vadul maritim, care, în modul cel mai firesc, ne arată drumul expansiunii românești. Ceea ce trebuie accentuat însă cu toată puterea convingerii obiective, este faptul, de o incontestabilă realitate, că spațiul vital românesc este în prealabil garantat, cu acoperire de sută la sută, de *spațiul etnic, de spațiul istoric și de spațiul moral al națiunii*. Dacă la aceste realități evidente mai adăugăm și spațiul economic al românismului, vom avea imaginea limpede și completă a misiunii noastre viitoare.

Suntem oare îndreptățiți să ridicăm steagul unei misiuni istorice? Credem că da. Și asta, din mai multe motive.

De când ne-am pomenit în istorie și sub soarele lui Dumnezeu, care încălzește deopotrivă pe cel bun și pe cel rău, a trebuit să apărăm civilizația și Europa de toate invaziile barbare. Oastea de țărani a Marelui Desrobitor de azi nu face altceva decât continuă misionarismul cruciat al lui Mircea cel Mare și al lui Ștefan cel Sfânt. Prin urmare am fost, suntem și vom fi apărătorii civilizației și ai umanității europene, în sensul pe care această noțiune îl înfrumusețea *omeniei românești*.

Motivul decisiv însă, pe care măreția zilelor noastre îl ridică la rangul de dogmă, este *actuala dilatare a conștiinței naționale* până la a cuprinde întregul patrimoniu al românismului. Urmarea necesară a acestui proces de dilatare a conștiinței naționale, care coincide cu izbucnirea spiritului ofensiv românesc, trebuie să fie, așa după cum ne învață istoria în asemenea cazuri, *expansiunea românească*. În funcțiune de acest imperativ, vom încerca să schițăm misiunea românismului de care aminteam.

După prăbușirea comunismului, revine, din punct de vedere spiritual-religios, ortodoxiei românești greua dar nobila misiune de a organiza, în sensul ecumenicității drept-măritoare, noua orânduire bisericească a Rusiei. Credem în rostul acestei misiuni, nu din presupuneri sau din trufașe autoiluzionări, ci întemeiați pe faptul concret și verificabil de oricine, că suntem cel mai mare și mai compact neam ortodox din Sud-Estul Europei. E momentul, socotim, să actualizăm previziunea filosofului german Hermann Keyserling, care, după ce ne-a vizitat țara acum vreo 15 ani și mai bine, mulțumit de cele constatate la fața locului și trecute apoi în cartea *„Analiza spectrală a Europei”*, care a făcut ocolul lumii civilizate, ne fixa drept misiune spirituală, reînvierea înaltei și glorioasei tradiții bizantine, care a umplut cu strălucirea ei religioasă întreaga epocă de mijloc a spiritualității europene. Prin urmare, nu noi, ci un cugetător german, care se bucura de avantajul distanței istorice, ne-a destinat pentru acest prea frumos și prea ispititor scop. În această perspectivă, România este menită ca, preluând firul glorioasei tradiții și moșteniri bizantine, să fie punte de legătură între ortodoxia misionară și Rusia, de mari adâncimi religioase a lui Costolewski, creînd o împărătească Patrie ecumenică, după expresia lui Nichifor Crainic.

Dar această sugestie a noastră își găsește o splendidă confirmare istorică în fapta misionară și creatoare de duh ortodox în Rusia și Europa a strălucitului episcop al Kievului, Petru Movilă, român de viță moldovenească și autorul epocalei *„Mărturisiri ortodoxe”*. Rolul acestui ierarh român în viața bisericească a pravoslavniciei Rusii, așa de asemănător cu cel jucat în viața bisericească a vecinilor noștri dela Apus de marele umanist român, Nicolae Olahus, este de o covârșitoare importanță. Și aici, prin urmare, pășim pe urmele imperiale ale spiritualității românești. Pe linia aceleiași tradiții majore a ortodoxiei militante se rânduiește și recenta expediție misionară a clerului ortodox din Transilvania, inițiată și condusă de tâmpla tutelară a Mitropolitului Nicolae.

La acest misionarism spiritual se adaugă misiunea economică și comercială, ce-l revine României prin stăpânirea autocefală a gurilor Dunării și a Mării Negre, care ne deschid căile apelor, atât de însemnate pentru expansiunea și înflorirea, pe toate tărâmurile de activitate, a

popoarelor. Exemplele istorice stau la dispoziția tuturor, așa că nu mai stăruim.

La noi, în epoca modernă, politica economică a mărilor, prin creșterea unei flote comerciale și de război, a fost inițiată de Regele Carol I, numit și Rege al mărilor de scrisul înflorit al d-ului E. Bucuța. „Acel domnitor, ne spune d-sa, avea menirea să facă din România o țară de apă. El ne-a dat o Dunăre națională și un țarm de mare. Până la Carol I, se vorbea ca din basme și numai de oamenii cari știau să întârzie între cronicile țării, despre pânzarele cu cap de zimbru și cu trei stele ale lui Alexandru cel Bun și Ștefan cel Mare, călătorite cu pânzele lor pentru totdeauna în trecut. Cu întâiul nostru Românii au descoperit din nou și au luat în stăpânire nesfârșitele și mișcătoarele drumuri ale mărilor. Omul venit de pe apă știau să le afle și să le cucerească”.

Redescoperind și continuând tradițiile voevodale, Regele Carol I ne-a lăsat moștenire această înaltă lecție de pedagogie națională, care este politica fluvială și maritimă. Revine României Regelui Mihai I frumoasa chemare de a desăvârși visul voevozelor și opera Regelui Carol I.

Chezășia acestor împliniri de mărire românească este armata țării, expresia deplină a unității naționale și certitudinea înfrățirii panromânești de mâine.

Astăzi, pe stepele Rusiei, luptă, înfrățit sub cupola de lumină a acelulași crez naționalist și creștin, încinși în tunica de flăcări albastre a acelulași eroism, soldații moldoveni, munteni și transilvăneni. E a doua oară când flăcăii de cremene ai Ardealului luptă alături de frații lor de pretutindeni pentru împlinirea *idealului panromănesc*. Faptul, fără a stăruia asupra lui, are semnificații adânci, cari depășesc zarea zilei de azi.

Și nu trebuie să uităm că în majoritatea ei zdrobitoare această oaste triumfătoare este alcătuită din țărani. Măreția de epopee a războiului sfânt a pus din nou în lumină vitalitatea extraordinară a țaranului nostru, reliefând totodată marile lui virtuți războinice, sintetizate în voința ofensivă și în mândria afirmării militare, cum scria nu de mult prietenul nostru Bucur Țincu. „Țaranul român, scria Bucur Țincu, dă un conținut omenesc acestui război, care depășește ideologia oficială. Este un război al țărănimii, care pune în el toată pasiunea și puterea ei de răbdare. Dacă în alte războaie s'a vorbit mai mult de comandanți în acest război se va vorbi de sigur de sufletul țaranului soldat, care-l susține. Țaranul este aici în funcția lui istorică permanentă. Despre el se vorbește la începutul istoriei noastre, în momentele ei de ascensiune și în clipele de încercare. În restul istoriei, unde este vorba de decadență și risipă, de conduceri slabe și umiltoare, țaranul este absent. El re apare acolo, unde vrem să ne regăsim, unde este vorba de viața sau de moartea națiunii”.

Prin urmare, așa cum îl știm din veac, țaranul român s'a afirmat încă odată – și cu câtă eroică dârzenie! – ca temelie de granit a neamului, desvăluindu-și în fața lumii întregi *funcțiunea lui istorică și reprezentativă*. În această atitudine de falnică *Detunată a Neamului*, țaranul soldat a dovedit un eroism dens, curat, adânc încărcat de toată frumusețea discretă a marilor fapte anonime. Prin pathosul jertfei sale anonime și aibe ca onoarea, țaranul soldat a imprimat o mare adâncime istorică războiului actual.

Iată de ce considerăm aceste concluzii la războiul sfânt ca un îndreptățit omagiu adus țaranului soldat.

GRIGORE POPA

C R O N I C I

Alexandru C. Ionescu: Poezia lirică română contemporană (ed. „Cugetarea“)

A pronunța judecăți de valoare despre lirismul contemporan este o întreprindere dificilă și temerară. Aici încălcările sunt foarte ușoare și domeniile specialiștilor se confundă. Un scriitor de finețe și distincție literară, care este și un erudit filolog, a favorizat tipărirea la Fundațiile Regale a unei serii de volume ale tinerei generații de poeți, de sigur delectându-se mai mult în exhibițiile de lexic și sintaxă, care, ca orice exercițiu, dau sulețe și vigoare limbii literare chiar prin contorsiunile forțate și rotirile de saltimbanci. Nu știm dacă psihiatrii noștri litererizanți s'au gândit că ar putea fi mai utilă o sondare analitică a procesului morbid de creație al unor poeți, decât excluderea scabrosului și lubricului din anumite opere, preținse imorale și inestetice. Nu le-am dori poezilor *integraliști* nici rigorile aplicației regulilor de gramatică din partea unor dascăli pedanți și înăcriți.

În orice caz, un lucru rămâne cert: poezia modernă pentru publicul mare devine din ce în ce mai mult o ciudățenie, un *rebus* sau o problemă de cuvinte încrucișate. Ce-ar și putea înțelege un cetitor obișnuit, lipsit de rafinamente, din catrene ca următorul:

„Smulge-mă din insula în drapuri amestită,
Smulge-mă din radă lăută fără ugere,
Vreau tartina mea de crepuscul și ducere,
Impresar de smoolă cu morfină'n copite!“

(Din vol. *Pod eleat*, de S. Stolnicu)

În consecință încercările de interpretare și clasificare întâmpină asemenea greutăți, încât mai curând descurajează decât împintenesc orgoliul critic. Nu lipsesc totuși unele lucrări bune: capitolele respective din istoriile literare ale d-lor E. Lovinescu și B. Munteanu (ultima în franțuzește), istoria literară și mai ales catehismul estetic al d-lui G. Călinescu, o conferință, rostită în franțuzește la universitatea din Oxford, de d-l Mario Roques, membru al Institutului Franței, și un studiu destul de temeinic, apărut în urmă cu câțiva ani, de d-l Const. I. Emilian, *Anarhismul poetic*. Despre poezia lui *Arghezi* a scris d-l P. Constantinescu, iar despre *Ion Barbu*, d-l Tudor Vianu; acești doi poeți sunt mai reprezentativi și, alături de L. Blaga și A. Cotruș, sunt creatori de școală în lirica română contemporană.

Prudent, dar sigur pe sine, d-l Al. C. Ionescu ne informează într-o notă finală că și-a întocmit lucrarea în contact direct cu sursa: opera artistului și că a luat indicațiuni de ordin tehnic din cele două volume „Antologia poezilor de arti“ de Pillat și Perpessicius și din „Antologia poezilor tineri“ de Zaharia Stancu. Notăm de asemeni din „Generalități“ introductive schițarea planului și a metodei, expuse într-un stil concis și sobru, doar cu unele metafore din chimie, farmaceutică și matematică: „Înfățișăm critic și informativ *ca să putem fi judecați și noi în opera poetică respectivă*, poezia lirică din ultimii douăzeci de ani, considerând pe autorii cari au scris după marele războiu“. Pentru a sistematiza lirismul din această perioadă, autorul distinge „o concepție *tradiționalistă*, o *poezie de lirism intimist*, o *poezie în care predomină ideea și imaginea*, alături de o *poezie de pseudoideism și verbalism sonor*, etc.“ Dar își dă seama imediat de provizoratul acestei împărțiri, arătând că ceea ce l-a interesat a fost *talentul real* și că nu a tratat pe toți liricii postbelici, ci numai pe acei „cari trădează în scrisul lor *intenții precise*“, (aceasta — fie zis în treacăt — ne pare o contradicție în termeni, deoarece noțiunea de *intenție* exclude pe cea de *precisiune*).

Trecând la critica planului, remarcăm că sfera noțiunii de *tradiționalism literar* este mult prea elastică în concepția autorului, având ca atribute: 1. cultivarea specificului de credințe și sentimente ale neamului, 2. cultivarea limbii literare, cu precădere față de imagini și stil (?), 3. istoricește, continuare pe linia Alecsandri-Eminescu-Coșbuc, 4. o tehnică a expresiei care poate fi și *clasică* și *romantică* și *simbolistă*, etc. În felul acesta, printr-o notă sau alta, întreagă poezia noastră modernă poate să intre ușor în categoria tradiționalului. Din moment ce scriu *românește* și, vrând-nevrând, sensibilitatea poezilor se izbește de realitățile autohtone!... Și ca dovadă cităm chiar din poeziile analizate de autor, o strofă din „*poemul integralist*“ cu notații geografice și istorice“ *Simfonia'n Muntenia* (S. Stolnicu):

„Răzbiu prin bolințe la *stihul-cnezat*
Ce-l rumegară melcii dormiți lângă drepte
În cochilii turnate pe matostat la *sceptre*,
Și-un steag de chitină spre mare-am vânturat!“

sau:

„Pe un stinx al *Bucegilor* sfărâmand solarii drobi
Lui m'am spânzurat de liniștea rătării“.

Probabil că autorul, un zelos apologet al bunelor tradiții și moravuri, a vrut în felul acesta să salveze cât mai multă poezie românească, conferindu-i certificatul de tradiționalism, adică poezie adevărată. Pe urmă s'a văzut silit să procedeze la subdivizii: tradiționalism activist (!), lirică intimistă, poezie de ideism, de amatorism, etc.

Discuția în jurul planului ar putea fi oțioasă, dacă ea nu ne-ar desvăli un vechiu și esențial proces al criticii literare românești. Într'aoevăr absurditatea de-a voi să interpretezi opera poetică numai în funcție de categorii estetice, izolând-o de viața scriitorului și de mediul social, al cărui reflex este, are rădăcini destul de vechi în literatură. Ea pornește dela marele pontif al literelor, care a fost Titu Maiorescu și care a preconizat cultul formei și-al adevărului estetic, într'un moment critic însă, când acestea trebuia să triumfe, cu riscul prăbușirii literaturii culte. T. Maiorescu a eliminat *socialul* cu anexele lui *naționalul* și *politicul* atunci, când o pseudo-literatură a unor scriitori lipsiți de talent căuta să se mențină cu orice preț, amenințând cu înăbușirea talentele reale. Au venit pe urmă discipolii și, ca totdeauna, au jurat în vorbele maestrului, trecând în exagerări. De unde pretenția unei științe a esteticii, o estetică integrală și celelalte. Mai nou acest curent critic a marcat o deviație spre o explicație socială, păstrând încă multe amprente dintr'o interpretare formalistă a finalității de creație și expresie. De ce oare dacă am explica arta lui Nichifor Crainic prin subtila sa cultură teologică, sau cea a lui Ion Pillat printr'un anumit rafinament, datorit extracției dintr'un mediu patriarhal-boieresc, sau a lui A. Cotruș prin iridenta transilvăneană, sau chiar a unor moderniști printr'o descendență din mediul rustic al basmelor, superstițiilor, troițelor și ingerilor (de care se face abuz în lirica modernă), nu am putea surprinde tot astfel sau poate mai ușor realele valori poetice? Bine'nțele studiul ar trebui altfel adâncit. În definitiv poezii aceștia care vor să sperie cetitorii — intru cât se mai găsesc — cu evocări apocaliptice, cu condensări de imagini și răsturnări de sintaxă, sunt mult mai aproape de flăcării satelor natale, decât de un Mallarmé, Paul Valéry, Rimbaud sau Rainer Maria Rilke. Apropierea mi-a fost sugerată de studiul d-lui Al. C. Ionescu, care dispune în arsenalul său critic uneori de observații surprinzătoare, fine, chiar spirituale. Astfel scrie undeva de „adâncimea de migrenă” a unor poeți, sau când compară poezia supra-intelectualistă cu modele învechite, indicându-i o descendență din Conachi sau Bolintineanu. Judicioasă arătarea înrudirii de armonie la Eminescu, doina populară și unii dintre poezii moderni. Metoda D-Sale rămâne însă hibridă și destul de rebarbativă cu acele compartimente herbertiano-didactice: ideism, activism clasic-tradiționalist, intimism, etc. a căror sursă este prea bine cunoscută. Ea îl silește să facă apel în aplicațiile critice când la varietatea speciilor lirice, când la teme comune, când la școli și curente literare. În același timp metoda îi stăvilește mai ales drumul realizării programului anunțat așa de pregnant și judicios, în prefață.

Arbitrarul selecționării, lipsa de ierarhizare, precum și omiterea unor poeți ne stârnește o alta obiecție, provenită din nedumerire. Pentru ce Tudor Arghezi s. ex. este trecut pe același plan cu bucovineanul George Voevidca, I. M. Rașcu sau Otilia Cazimir? Că poezia lor are o notă comună de „confesionalism liric” nu este un argument suficient. Precum nici *tradiționalismul* nu explică ciudata afinitate electivă, prin care I. U. Soricu stă alături de Marcel Romanescu, nici *vagul filosofic* cohabitația lui Lucian Blaga

cu Al. Al. Philippide. O altă enigmă rămâne omiterea unor poeți cu răsunet în opinia literară, ca I. Barbu, I. Minulescu, Zaharia Stancu sau Perpessicius, când alți contemporanii lor nu au fost uitați. Un M. Beniuc sau Grigore Popa puteau întregi ciclul ardelean, alături de Ștefan Baciu și Emil Giurgiuca. Compartimentele și sertarele d-lui Al. Ionescu n'au mai putut însă satisface. Inclinaș să credem că, pe lângă preferințe personale, greutatea plasării poezilor în ele a fost cauza omiterii și ierarhizării arbitrare. Studiul în întregime nu rotunzește astfel o prezentare unitară și completă, organică și adâncită, și lucrul este regretabil atât pentru gustul sigur, cât și pentru prestația și pregnanța formulării judecăților estetice, care se irosesc și se destramă dela capitol la capitol.

Reținem din lipsă de spațiu numai unele dintre aceste judecăți, ca reliefaarea elementului cerebral în lirica lui Blaga; caracterizarea liriceii lui Arghezi ca „o poezie de surprinderi, mai ales formale, cu o tematică quasi-reflexivă de coloratură cinic-satirică, rezultat al unei vădite influențe emineștiane”, sau ceea ce ni se spune despre Al. Al. Philippide: „un aristocrat al cugetării, care pune probleme în poezie și multă poezie în cugetare”, sau despre ardeleanul Ștefan Baciu, care dispune de „o sensibilitate ce se ia continuu la întrecere cu o lăudabilă putere de expresivitate”. Se întâmplă însă ca stilizarea acestor sprintene și scăpărătoare, deși uneori cam superficiale judecăți, să fie mai puțin reușită. Astfel despre M. Celarianu, care „în cele două volume de poeme distilează (sic!) un lirism grațios și feciorelnic în ritm de ode și pasteluri”, despre Nichifor Crainic, care „învinge prin arta cuvântului” (cașicând alți poeți ar învinge prin arta paletelor), sau despre „Elegie” de Ad. Maniu, că este un „poem de rotunzimi clasice, deși cu tinctură (sic!) actualistă în imagism”. Sunt și afirmații banale și naive ca aceea despre I. Pillat: „Dacă tradiționalismul nu ar fi fost inventat până la Ion Pillat, cu siguranță s'ar fi născut odată cu opera sa”, care „în determinațiunile ei meteorologice, geografice, sociale și spirituale... este o sociologie spiritualizată a etnicului nostru”, și mai ales mult *didacticism*: o disertație despre rolul imaginii la tradiționaliști, alta despre „arta cuvântului ca mijloc de expresivitate a spiritualității neamului”, ba chiar un atavism maioreșcian în legătură cu arta lui N. Crainic: „La acest element de artă interioară se adaogă acele sonorizări și imagini care „materializează” înțelesul cuvântului”. De data aceasta comite și un *non-sens* prin entuziasmul cu care vrea să ne facă să credem că în versurile: „Amiaza obosită... zace'n *infinitul nelămuririi sale*” n'am avea imagini vizuale sau auditive, ci am simți *direct* (prin cuvânt?) materialitatea nudă a acelei amiezii, cașicând materialul ar putea fi perceput altfel, decât prin simțuri. *Didacticism* transpiră și din aplicația minuțioasă de-a clasifica poeziile în ode, elegii, cântece, romanțe... etc. Autorul, pășind cu multă încredere pe urmele lui Maiorescu, distribuie și sfaturi poezilor, sfaturi care uneori amintesc în chip suspect stilul unor procese verbale de inspecție. Trecem peste cele acordate binevoitor d-lor Arghezi și Bacovia, oprindu-ne la d-l M. Romanescu care „în unele ode erotice pune prea multă spovedanie ca motiv permanent de temă erotică și prea multă gloriificare a „formelor” amantei. Nu trebuie să alunece spre poezia erotică de factură prea cunoscută”; și la Demostene Botez, care „trebuie să rămână la romanță”, tip „Cânta o caterincă”.

Impresia generală cu care ne alegem este că studiul critic al d-lui Al. C. Ionescu are, pe lângă destule scăderi,

meritul real de-a proiecta o lumină în disordinea aparentă din poezia contemporană și de-a înlesni astfel cetitorilor o înțelegere relativă a ei. Dacă judecățile emise au un caracter și-o valoare estetică și cuprind multe sugestii judicioase, susținerea și argumentarea lor este de natură logic-intelectualistă, ceea ce îndepărtează mai curând, decât apropie pe

amatorul curios. Sunt un fel de filtre sau conserve literare, lipsite de vitamine. În rezumat am spune — contaminându-ne oarecum de metoda autorului — că lucrarea d-lui Al. C. Ionescu inaugurează o nouă speță de critică literară, pe care am numi-o: *impresionism didactic*.

P. DRĂGHICI

Petru Sfetca: Echinox *)

S'a scris în nenumărate rânduri, și cu destulă competență, despre necesitatea editurilor în părțile de dincoace de Carpați. Înșine ne-am spus cuvântul la timpul său. De aceea ne-am bucurat ori de câte ori s'a ivit vreo inițiativă, cu gândul generos de a lansa nume mai puțin cunoscute, sau de a reedita scriitori cu o circulație mai largă. Vedeați, chestiunea editurilor se poate ușor confunda cu intenția de negustorie. E o întreprindere comercială aceasta, pe care însă nu trebuie s'o mănuești numai cu meschine apucături de câștig. Evident, nu e recomandabil câtuși de puțin deficitul bănesc. Dar nici nu-l poți salva prin stângăcii sau lipsă de pricepere. Sunt așa de mulți editorii hrăpăreți, cari au transformat amvonurile de promovare spirituală în tabere deschise pe uliți! Impotriva lor s'au ridicat destule proteste, ca să mai facem din rândurile noastre o revenire. Tocmai de aceea se cade să subliniem cele câteva laudabile începuturi, în care calculul pecuniar nu a întunecat priceperea și harul.

Ar fi de ajuns să amintim numai editura Miron Neagu, dela Sighișoara, pentru a vedea oricine cât lucru folositor se poate face atunci, când e la mijloc suflet și tragere de inimă. Acele câteva cărți tipărite în cetatea medievală de pe Târnave, sunt un nimerit testimoniu de realizare ardeleană. Ne grăbim, apoi, să avansăm cuvânt bun și pentru proaspătul plan al editurii „Țara”, unde numele domnului Grigore Popa e un gir cu suficiente șanse de reușită. Răslețe realizări se vor mai fi găsind și în alte orașe.

Volumul de versuri al d-lui Petru Sfetca a apărut în „Editura Institutul Cultural de Vest”, îngrijită de prof. Ion Stoia-Udrea. Întreprinderea urmărește o privire retrospectivă asupra poeziei bănățene contemporane.

Nu cunoaștem biografia amănunțită a d-lui Petru Sfetca. Nu știm deci precis dacă e bănățean sau din părțile transilvane. Știm numai atât, că activează de mai mulți ani la Timișoara, ca ziarist, alăturându-se dela început de d-l Sever Bocu, la „Vestul”. Calitatea de gazetar l-a făcut pe poet să se confunde cu problemele locului, imprimându-i-se în scris culoarea peisajului de naștere sau adoptiv. În niciun caz însă nu poate fi vorba, în toată activitatea literară a d-lui Petru Sfetca, de o poezie dialectală, cum e aceea a d-lui Miu Lerca. Nici în atmosfera din *Echinox*, dar și mai puțin în lexic, nu se găsesc vestigiile din care am putea să recunoaștem măcar un vag urmaș al lui Victor Vlad-Delamarina. (Încercarea lui Miu Lerca e mai mult decât interesantă. Am dori ca și în poezia celorlalți bănățeni să se reflecteze așa de pitorescul grai local, cu toată legănarea lui de cântec și vrajă. În chipul acesta s'ar legitima cu adevărat apariția acestor, de altfel frumoase, culegeri de versuri).

„Solii către lumină”, primul volum al d-lui Petru Sfetca, nu a fost băgat în seamă așa cum se cuvenea. Poate au contribuit la aceasta și împrejurările nervoase în care a văzut lumina tiparului. Poate indolența criticii lor mai dela centru, inclinați, după un vechiu obicei, să se pronunțe

cu o condamnabilă preferință pentru cei apropiați lor. Nu odată, și-au făcut și ei rechizitoriul, recunoscându-și deficiența. Amintesc, și aceasta numai în treacăt, felul cum critica de sus a înconjurat de pildă scrisul lui Pavel Dan. După moarte, nuvelistul ardelean a fost editat în întregime. Critica strâmtă, numai atunci și-a dat seama de pierderea ireparabilă, neîntârziind să-și iscălească singură condamnarea.

D. Petru Sfetca s'a făcut simpatic în cercurile scriitoriești din Banat prin poezia lui francă, lipsită de sfortărea stridentă de a părea original. Dar și omul își atrăgea atenția, prin mișcări iuși și ochi aprinși de curiozitatea de a ști totul. Pîrpiriu, nu se lăsa bătut de cei „mari”, deși argumentelor știa să le dea forma cea mai condescendentă.

Fiind vorba de retrospectiune, zece poeme din „Solii către lumină” au trecut și în acest al doilea volum, alegerea fiind cât se poate de bine făcută.

Abuzului descriptiv, din majoritatea bucăților d-lui Petru Sfetca, noi i-am substituit o interiorizare a pastelului. În felul acesta s'ar obține o densitate a versului, atât de prețuită în lirism. Succesiunea diferitelor imagini ar fi mai apropiată și cu atât mai luminoasă.

Dar ceea ce pare a fi lotul poeziei d-lui Petru Sfetca este miniatura, grațioasă și plină de o culoare deschisă, primăvărată. Ca în „Vară”, „Iulie”, „Cleștar” sau „În fraged luminiiș”. Nu vom ezita să transcriem aici un început de anotimp, în care firea renăscută e ușor punctată de o îndepărtată neliniște :

„Un miros crud de soare dă'n lăstari
Și vâlnic de lumină-mi joacă'n trup :
Eu tremur tot de rănilor lui mari
Și-mi pipăi mădularele să-l rup.

Un semn imi fac în palme de două ori,
Să simt adânc miresmele din Fire,
Și-așa buimac imi prind obrajii — ori
li număr tâmplei svăcnetul subțire.

... Că la oblânc, în păclele de soare,
O pasăre a prins văzduh sub ea
Și trage Primăvara pe ponoare,
De parcă n'ar vedea-o nimenea”.

(*Echinox de primăvară*).

Am vorbit de lexic, ca de o expresie a locului. Dacă nu e dialectală, în poezia d-lui Petru Sfetca se găsesc totuși cuvinte care ne îndreptățesc să-l credem mai degrabă din părțile crișene. Pe Mureș sau pe Crișuri auzi vorbindu-se cu „nu-i a bună”, „într'o doară”, „buie”.

D. Petru Sfetca e dintre poeții îndrăgostiți de anumite vorbe cari revin la tot pasul, obsedant. Numărăm numai câteva : „oblânc”, „păsări”, „vălvără”. Aproape nu există poezie fără ele. Știm că avem de-a face cu un început de carieră. Totuși anumite impurități de stil trebuiesc lăsate în

*) Cu un portret de Catul Bogdan. (Editura Institutul Cultural de Vest).

prag: noul invitat să păsească pe covoare curate. E dorința convivilor ca oaspetele să se prezinte cât mai îngrijit. Chiar dacă e tânăr. Mai ales pentru că e june aspirant. De aceea să ni se îngăduie a face mici observațiuni, cari nu trebuie să irite, dar nici să atragă asupra judecătorului priviri piezișe. De pildă citim în „Vară” așa:

„De-atâta ziuă coaptă'n luminiș,
Doi porumbei mi s'au *suit* pe mâni”.

Noi ne-am permite o modificare:
„De-atâta ziuă coaptă'n luminiș,
Doi porumbei mi s'au *lăsat* pe mâni”...

Sburătoarele totdeauna te fac să te gândești la înălțimi. Ori brațele sunt mai aproape de pământ ca de cer.

Tot așa:
„Un ochiu de soare palid mi s'a *lăsat* pe frunte”...

Mai ales că versurile următoare sunt frumoase. Ultimul din „Vară” e deadreptul scilpitor. Pleonasmul sunt supărătoare și nu-i vom îngădui poetului să spună sub niciun chip de pildă „zăpușeală *caldă*”, ca în strofa a doua din *Zăpușeală* (pag. 19), sau „Sfințenia ei *blajină*” (*Poem pentru o moartă*). Iată un vers schimbat după rețeta noastră:

„Cu mirosul de *lilac* de-altădată”.

Liliacul (floare) e riscat să fie întrebuițat la plural. I-am șoptit, în sfârșit, d-lui Sfetca, să se ferească pe cât e posibil de comparații ca:

„Ori gura mică, ca o pârghă coaptă”...

N'am vrea să fim acuzați de chițibușerie. Ne-am legat de mici părți vulnerabile, tocmai pentru că altele, mari, n'am prea găsit. E spre lauda autorului.

PETRE PASCU

Ion I. Nistor: Romanii în Transdanuvia*)

Mi-e peste putință să precizez, dacă lucrarea de față a d-lui I. I. Nistor mi-a pricinuit mai mult o bucurie decât o desiluzie. Judecând după timpul ce s'a scurs din momentul când am zărit-o în vitrina „Cărții Românești” din București, până la citirea primelor ei pagini, trebuie să recunosc că intensă mea bucurie a fost de o nemăsurat mai scurtă durată decât amărăciunea desiluziei ce mi-a rămas, pentru multă vreme, în urma lecturii atente a celor 80 de pagini scrise de venerabilul academician și profesor universitar. Plăcut impresionat de apariția acestui studiu din pana unuia dintre istoricii noștri mai bătrâni și cu un lung trecut de cercetător îndărătul lor, cu greu îmi puteam stăpâni nerăbdarea de a-l cunoaște, anticipând, cu inchipuirea, satisfacția ce-mi va procura lectura celor trei capitole ale lucrării, atât de interesante nu numai prin subiectul lor, dar, îmi ziceam, mai ales, prin noile puncte de vedere pe care, cu drept cuvânt, puteam să le aștept dela experiența și rutina istoricului încercat, deși nespecialist în materie. Întreaga mea ființă de pasionat căutător al adevărului ascuns în bezna timpurilor atât de îndepărtate se legăna la ideea instructivelor discuții ce vor stârni, printre istorici și arheologi, problemele tratate sau numai ridicate de d-l I. I. Nistor.

Din păcate, m'am înșelat amar!

Cu cât înaintam în lectură, cu atât îmi scădea vertiginos entuziasmul prematur. Lucrarea d-lui Nistor — la această concluzie am ajuns — nu numai că nu comportă nici o discuție rodnică în jurul ei, dar nu se pretează nici măcar la o *recensie*. E o lucrare de care specialiștii nu pot lua act, iar în ce privește marea public intelectuală, acesta trebuie prevenit cu toată sinceritatea, spunându-i-se răspicat că o mulțime de afirmații din lucrarea d-lui Nistor sunt complet eronate, că informația ei e cu totul insuficientă, iar metoda de lucru nu e nici pe departe aceea care se cere *astăzi* chiar dela un începător. Ce valoare au concluziile trase după o asemenea prezentare a materialului, și-o poate inchipui oricine: ele sunt mai mult decât indoienice. Spun aceasta de teama ca nu cumva și eresiile acestei cărți, girate de numele unui academician, să intre (cum s'a mai întâmplat și alte dăți) în opinia publică și, ceea ce e mai grav, în manualele școlare.

Pentru a nu fi acuzat de o judecată prea aspră, înșir aici *câteva* din multele scăderi ale acestui studiu.

D-l I. I. Nistor socotește că *Transdanuvia* e un termen atestat în Antichitate (p. 3). În realitate, acesta e un termen fabricat de d-sa, anticiei folosindu-se, doar, de adjectivul *Transdanuvianus*. Prin acest din urmă termen se înțelegea nu numai regiunea (sau locuitorii) dintre Olt și Nistru, ci tot ce era la Nord de Dunărea de jos, *inclusiv Transilvania*. Chiar C. Patsch, pe care d-l Nistor îl pune la contribuție atât de des, înțelege *astfel* termenul „*Transdanuviana*” pentru mama lui Galerius, socotind-o de origine din *Transilvania* (după părerea mea, greșit, dar aceasta nu interesează aici; v. C. Daicoviciu, *Problema continuității în Dacia*, p. 40).

Țara până la Dunăre, cerută de Decebal dela Traian în schimbul eliberării lui Longinus, nu e „*Transdanuvia*” în sensul d-lui Nistor (adecă Muntenia, Moldova și Basarabia, p. 17), ci Bănatul (v. tot Patsch, *Der Kampf um den Donauraum*..., p. 100).

Nu știu de unde a luat d-l Nistor informația că Dromichaetes a fost acel rege al Dacilor care a scuturat jugul Agathyrsilor (p. 22). Bănuesc că a înțeles greșit pe Patsch, „*Anz. d. Wiener Akad.*”, 1925, p. 76.

Despre inscripția dela Cluj, cu pretinsul monogram al lui Christos, nimeni nu mai poate susține acum că e creștină (p. 44). Să-i fi scăpat numai d-lui Nistor toată discuția recentă în jurul acestei chestiuni și lămurirea definitivă a siglei, care nu e altceva decât păgănescul „opto sit tibi terra levis”?

Poate fi sigur d-l Nistor că învățatul german Fr. Altheim nu „greșește” (p. 25—26) când susține că șesul muntean n'a fost incorporat Imperiului ca o provincie. El spune clar ceea ce noi toți ceilalți o știm de mult. Altfel, ne-am întreba, așa de curiositate, ce rost avea *limes Alutanus* și *limes Valachicus*? Sau, poate, d-l Nistor împărtășește părerea absurdă a lui Buday care considera aceste două valuri romane îndreptate împotriva *Olteniei*?

D-l Nistor confundă (p. 34) pe împăratul Valerius Maximianus (286—305) cu Galerius Maximianus (293—311) și de aici, firește, o serie de concluzii... interesante.

De asemenea e greșit a crede că generalul C. Licinius Mucianus e urmaș al lui C. Fonteius Agrippa în trebile Moesiei (p. 19). De fapt Mucianus operează în aceste părți în *toamna* anului 69, iar Fonteius Agrippa la începutul anului 70. Urmașul lui Fonteius e *Rubrius Gallus*

*) Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice. Seria III, tomul XXIII, mem. 21. București 1941, p. 1—80, cu o hartă.

(v. A. Stein, *Die Legaten von Moesien*, p. 33, carte pe care d-l Nistor n'o cunoaște).

lazygii nu trec in câmpia dintre Tisa și Dunăre prin șesul Munteniei (p. 5) ci pe la Nord, peste Carpați. Așa o spun cei mai buni autori și așa se explică prezența lor în sec. I d. Chr. în vecinătatea Slovaciei de azi (vezi Zeisz, Kretschmer, Daicoviciu). Acești lazygi nu se află în Bănat (p. 8) pe vremea lui Marcus Aurelius, Bănatul făcând parte pe acea vreme din provincia Dacia. Nici frații lor Roxolani nu se află în Muntenia, căci, pentru a comunica între dânșii, ei se folosesc de drumul „roxolan” ce duce prin inima Transilvaniei și nu de valea Dunării, cum ar fi fost normal (v. „Dacia”, vol. VII—VIII, p. 459 și urm.).

Roxolanii sunt chiar Sarmăți, nu numai înrudiți cu Sarmății (p. 6).

Expediția lui Sextus Aelius Catus (nu Cato, cum constant îl numește d-l Nistor) nu e în anul 4 (p. 2); data expediției e nesigură, dar Aelius Catus e consulul din anul 4 d. Chr. (v. Stein, o. c., p. 17). Nici data expediției lui Lentulus nu ne este exact cunoscută (p. 5).

Papyrusul Hunt nu e numai „semnalat” de d-l G. Cantacuzino (p. 15), ci și publicat de D-sa în două rânduri, cu un bogat comentariu, pe care, de altfel, d-l Nistor îl și citează (din păcate și, consecvent cu felul d-sale de a cita, tot greșit: data apariției e 1928 nu 1828).

Cine mai crede oare că „jupân” al nostru vine dela Diurpaneus, cum decretează d-l Nistor (p. 20)? Ce poate fi acest „jupân” au arătat-o de mult alții (v. recent S. Pușcariu, în „La Transylvanie”, p. 60—61).

Confuzia dintre „provincia” Dacia și „Dacia mare”, făcută de cronicarii romani târzii (p. 32), am arătat o și eu, mai înainte, în a mea *La Transylvanie dans l'Antiquité* și în *Problema continuității*. D-l Nistor găsea acolo și o justificare ceva mai științifică a acestei confuzii, fără a amesteca, din nou și eronat, termenul „Transdanuvia” în discuție.

Ne oprim aici. Să mai pomenim de mulțimea de greșeli de ortografie, de citate stălcite, care abundă pe fiecare pagină, în text și în note, într'o măsură de-adreptul scandaloașă? Câteva exemple, spicuiind: D-l Nistor scrie:

Marcus Licinus Crassus, pentru M. *Licinius* Cr. (p. 1 și passim); Sextus Aelius Cato, pentru S. Ael. *Catus* (p. 2 și passim); Tib. Plautus Silvanus Aelianus, pentru T. *Plautius* S. Ael. (p. 3 și passim); Parolisum, pentru *Porolisum* (p. 7); Ginogetia, pentru *Dinogetia* (p. 14); Ammiquus Marecellinus, pentru *Ammianus Marcellinus* (p. 18); Agrippa, pentru *Agrippa* (p. 19); Lucinius, pentru *Licinius* (p. 19); peccoris,

pentru *pecoris*, sollicitior, pentru *sollicitior* (p. 27); Caracala, pentru *Caracalla*, Antoniana, pentru *Antoniniana* (p. 29); Lactanteus, pentru *Lactantius* (p. 34); Origines, pentru *Origenes* (p. 45); Mausion, pentru *Mansion* (p. 47), etc. lazygii (lasyges) primesc dela d-l Nistor numirea hibridă de jasizi (!) (p. 55), iar *Osten* din titlul celebrei cărți a lui Hahn devine *Ostrom* (p. 30) interesant pentru lipsa totală a acelei *acribii filologice* de care cu drept cuvânt se mândrește orice școală serioasă de cercetători e cazul numelui lui Theophylactus Simocatta citat de mai multe ori de d-l Nistor, totdeauna *altfel*: Theophylakti Simokatta (p. 68), Th. Simokattae (p. 70), Theophylacti Sim. (p. 70), simplu Theophylakt (p. 71), Theophylaktus (p. 72), Theophilacti (p. 73 sqq.). Culmea o atinge însă această metodă științifică când se citează (p. 11, nota 1) inscripția cu Tib. Plautius Silvanus Aelianus (Dessau 986). Ea nu e citată după C. I. L. XIV sau Dessau (pe care le pune, totuși, în fruntea citatului), ci după C. Patsch, *Beiträge* . . . vol. V, p. 164, dar cu o sumedenie de erori, transcriind în corpul inscripției până și observația lui Patsch, scrisă în limba germană, în paranteze, și . . . traducând-o, împotriva oricărui sens și fără nici o legătură sintactică, în latinește. Astfel a devenit nota germană („die Legio V Macedonica”) a lui Patsch, „de Legione V Macedonica” la d-l Nistor, ne mai socotind și cele 12 greșeli comise în cuprinsul celor 11 rânduri ale inscripției. Că d-l Nistor citează inscripțiile nu după publicațiile originale, ci din lucrări secundare (pe care uneori nici nu le pomeneste), se poate deduce din faptul că la p. 18 d-sa citează cazul veteranului dela Giurgiu după noul volum al diplomelor militare (C. I. L. XVI), iar pe acela al veteranului dela Brețcu după C. I. L. III, deși și această inscripție se află republicată în volumul special al diplomelor militare, adecă în C. I. L. XVI, sub nr. 37.

Dar, într'adevăr, e *destul*. Ni se pare că am justificat indeajuns judecata dela începutul acestei note critice. Mărturisim sincer că ne este dureros de greu a continua. Dar mai dureros ne atinge constatarea că această lucrare a putut apărea, în anul 1941, în seria memoriilor Academiei Române, o instituție la a cărei reputație științifică, bine stabilită prin lucrările de înaltă valoare a atâtor învățați români, noi, bieții „muritori”, ținem atât de mult. Și să nu ni se ia în nume de rău dacă, incheind aceste rânduri, ne exprimăm modesta rugămintă ca prestigiul Academiei Române să fie tot atât de gelos păzit și de fericirii „nemuritori”.

C. DAICOVICIU

Emanoil Bucuța: Pietre de vad

Se pare că dreptatea e de partea lui Taine, din trinitatea căruia desprindem influența mediului geografic asupra operei de artă. Și când ne legăm de acest mediu geografic, înțelegem să-i credităm sensuri mai vaste, coordonatele concrete — pământul — fiind un punct de reper în determinarea și a unei altfel de geografii, căreia mediul geografic propriu-zis îi dă contur și consistență.

E pentru unii un blestem, pentru alții o taină, pe care dacă nu o cauți, trebuie să o accepți totuși, ca pământul, datina pământului, să crească în tine determinismul locului pe care oasele bunilor tăi înaintași l-au îngrășat cu prisosință. În definitiv aceasta e singura posibilitate de a te fixa într'o „permanență” oarecare.

În această ordine de idei, „Cântarea României” nu e

numai o profetizare exaltată a unui vizionar romantic, ci și rugăciunea smerită pe care Alecu Russo o rostește în limbă „lată” românească tuturor celor cari s'au așezat molcomi la umbra istoriei românești. Cam același lucru și cu „România Pitorească”. Numai că aci elementul de plasticizare dă relief unei opere mai „veridice”, a cărei eșalonare în spațiul plaiului românesc, chiar dacă nu se pierde în profunzimi de istorie, nu împiedică totuși o prezentare picturală a „țării”, a acelei țări pe care ciobanii o poartă în trișcă, iar orașenii o caută în turlele bisericilor.

„Pietre de vad” continuă o tradiție și încearcă în același timp să taie drum alteia. Domnul Emanoil Bucuța, înainte de a fi profet sau poet, rămâne un scriitor care-și ordonează materialul după planuri prestabilite. Aceasta

pentru că perspectivele în care d-sa se complăce sunt înfinit mai vaste și mai complexe decât cele ale lui Alecu Russo sau Vlahuță.

Fără a avea un caracter militant, „Pietre de vad” este o operă care pregătește ceva. „După Cântarea României și România Pitorească, sunt fragmentele de oțel și de aur ale unei noi cărți, potrivită cu ceea ce ne simțim și suntem astăzi, și la care ne încordăm o întreagă generație, nu mai puțin eroică decât altele, ca s'o gândim și s'o scriem” (Pag. 15).

Cartea în totalitatea ei are ceva din monumentalitatea operelor marelui Nicolae Iorga, pe care domnul Emanoil Bucuța îl și citează de altfel ca pe un precursor al problemei, atât prin frescele cât și prin anchetele pe care condeiul său întrepid și bine documentat le-a așezat la temelie acestei Românie.

Domnul Emanoil Bucuța e un călător care pe lângă pasiunea aventurii în sine o are și pe aceea a locurilor și oamenilor, pe care îi vede și pe care caută să-i cunoască în tot ceea ce au putut realiza în „Pământ și oameni dela noi” d-l Emanoil Bucuța caută „Țara” și spre acest scop descinde dela munte ca să ajungă în cele din urmă — ordinea științific descendentă se respectă — la mare.

„O avuție națională: Turismul și organizarea lui” este o lecție utilă, un indemn competent la organizare, adresat entuziasmului pe care piscurile înzăpezite îl trezesc în fiecare din noi. Tot ca să ne învețe, ca să ne informeze, d-l Bucuța scrie un alt capitol: „Pământ și oameni din alte părți”.

„Locuri și oameni din Bulgaria”, „Drumuri poloneze”, iată câteva clișee din carte. Ceea ce ne bucură e faptul că scriitorul nu a așteptat „să i se arate”. El a știut să „surprindă” locurile și oamenii la ei acasă, desbrăcați de prefăcătoria la care politețea vizitei anunțate i-ar fi obligat.

Urmarea acestei perspicacități care nu vrea să țină cont de ipocrizia discreției, sunt capitole ca: „Foi de ziar elenic”, „Vieța literară și artistică din Germania”, „Vieța lui Tolstoi”, ș. a. Ca un exemplu de felul cum știe d-l Emanoil Bucuța să surprindă lucrurile, transcriem din ultimul capitol citat această succintă dar plină de miez caracterizare a lui Tolstoi: „Tolstoi crește din pământul rus, unul din cele mai curate, din guvernământul Tula, și ră-

mâne pentru toate vremurile cel mai rus dintre scriitorii și oamenii mândrei țări slave” (pag. 149, v. II).

Am pomenit la începutul acestei cronici și de o altfel de „geografie”, căreia pământul îi dă viabilitate și autenticitate. În această „altfel de geografie” credem că găsim și utilitatea capitolului „Arta cărții și arte plastice”. După noi, această parte din „Pietre de vad” salvează caracterul literar — nu de calitate ci de concepție — al cărții.

Se pune acum o întrebare: Bine, dar care e profitul acestei peregrinări prin țară? Capitolul final „Cultură socială” răspunde acestei obiecțiuni. Aci, d-l Bucuța desbate probleme. Desbate în sensul că punându-le încercă, pe cât posibil, să le și rezolve.

De o concepție realistă, scriitorul își dă seama că pentru cunoașterea țării frumusețea incomparabilă a peisajului nu e destul. Acesta trebuie „exploatat” — nu e tot una cu „comercializat”! — de o regie competentă nu numai pentru efect de scenă — acesta se poate obține și în fața oglinzii! — cât, mai ales, pentru efect de public, în sensul că acesta să știe descoperi frumusețea acolo unde o poate afla. Cu toate că „propagandă” are un iz politic, aci e vorba de o altfel de politică, fără succese iluzorii trâmblate, fără galerie. Iată cum o definește d-l E. Bucuța: „Propagandă înseamnă răspândirea de imperative categorice și de indemnuri sociale. Dela mijloacele conștiinței, ale educației, arătare, rugămintă, cerere, sîat, care niciunele nu se dau fără interes și nu urmăresc mai puțin o înrăurire de un fel sau altul, până la mijloacele inconștiinței, ale imitației, ne mișcăm pretutindeni în raza propagandei. Cunoștințele psihologice, sociologice, istorice și generale, trebuie chemate la colaborare și strânse într'un nou corp” (pag. 285, v. II).

„Biblioteca, memoria omenirii”, „Cinematograful și radiofonia” iată numai două arme dintr'un arsenal întreg, de care se slujește Propaganda.

Altă întrebare: Ce rost au toate acestea în carte?

Ca să răspundem, amintim că „Pietre de vad” e o operă care pregătește, prevestindu-o, pe o alta, o carte a „veacului” i-am zice, pentru isvodirea căreia cele două volume de acum vor servi de bibliografie și îndreptar.

ROMEO DĂSCĂLESCU

INSEMNĂRI ȘI RECENZII

Nicolae Buta

S'a stins din viață în ziua de 6 Noemvrie, după o boală care i-a măcinat ani de-a rândul sănătatea, aprigul publicist Nicolae Buta în presa ardeleană din ultimii 16 sau 17 ani a fost un corifeu, prin puterea convingerilor, prin dârzenia cu care a apărat aceste convingeri, prin stilul riguros și plastic, cu pronunțat accent personal, în care și-a exprimat convingerile. Când se va publica o culegere din articolele sale caracteristice — culegere cerută din mai multe părți — aceste calități bine cunoscute prietenilor și colegilor de profesiune vor apare în toată strălucirea lor, pentru toată lumea.

Dar Nicolae Buta n'a fost numai un „ziarist”, cum s'ar putea crede, ci titlul de „scriitor” i se potrivește tot atât de bine, pentru intuiția care-l ajuta să pătrundă în miezul unor fenomene sociale complexe, pentru stilul colorat, pentru darul portretizării și al caracterizării și pentru

căldura pe care o revărsa în scrisul său, atunci când subiectul tratat îi stătea la inimă. De aceea colaborarea i-a fost solicitată și de revistele de cultură și viitoarele rețipăriri vor trebui să pună în lumină și aceste virtuți, mai puțin cunoscute poate.

Cine nu a regretat apoi intreruperea „carierii” de istoric, începută sub auspiciu atât de strălucite prin lucrarea despre Avram Iancu și epoca sa, îndeletnicire pentru care era deosebit de înzestrat?

Mai presus de toate, însă, Nicolae Buta a fost un patriot. Spre acest sentiment puternic și, în adevărata lui ființă, mai puțin comun decât se crede, converg firele tuturor activităților sale, mari și mărunte deopotrivă. Nu e timpul dezvoltărilor, dar măcar un singur moment al vieții sale, care ilustrează această structură, se cuvine să fie evocat, fie și în formă trunchiată, singura cu puțință acum.

În vara anului trecut, prietenii și cunoștinții lui l-au văzut pe Nicolae Buta călcând străzile orașului cu durerea

și cu furia leului rănit în cușca sa. Evenimentele dela sfârșitul lui Iunie i-au sfâșiat inima. Ele aveau semnificația tragicului fapt împlinit și a unor prevestiri și mai cumplite. Au venit apoi zilele dela sfârșitul lui August, mai negre decât cele mai întunecate presimțiri. Durerea sufletului său a ajuns la paroxism. Era parcă mai mult decât o durere sufletească: o durere resimțită și în carne și oase. Și leul rănit a ieșit în stradă. Toată lumea a ieșit atunci în stradă, dar el era în frunte. A fost și atunci un corifeu, mai ales un corifeu al generației sale, alături de corifeii altor generații.

În acel an sinistru am petrecut multe nopți împreună. Era un făcut să ne întâlnim în ceasurile cari vesteau tragicele împliniri. Așa a fost la sfârșitul lui Iunie, la fel la sfârșitul lui August. Undele nevăzute ale văzduhului ne implantau pumnale în inimi cu fiecare veste transmisă de crainicul dela radio. Pentru un cunoscător al întâmplărilor și al factorilor determinanți, cum era Nicolae Buta, toate erau prevăzute. Și totuși, ca o apărare de marea durere, sufletul lui aștepta o minune, o cutremurare a forțelor ascunse pentru schimbarea cursului întâmplărilor. Dar minunea n'a venit, sau a venit prea târziu...

Toți am suferit când am luat drumul pribegiei, dar poate nu la fel de mult. Nicolae Buta a fost de sigur printre cei ce au suferit mai mult. Sfârșitul lui prematur este cea mai tristă dovadă.

Documentele aniversării Academiei Române

Într-o elegantă plachetă, completată cu clișee, Academia Română a editat cele două cuvântări festive rostite cu prilejul aniversării din primăvara trecută.

Printr-o înțeleaptă potrivire a sorții, conducerea Academiei a avut-o în acest an jubilar un filosof, profesorul C. Rădulescu-Motru, care prin opera și activitatea sa justifică funcția primordială dată acestei discipline în ierarhia ideală a cunoștințelor omenești. Iar rolul de secretar general, cu rosturi de chivernisire în fiecare clipă, în spiritul tradiției și în perspectiva evoluției firești, l-a deținut un istoric, tot atât de destoinic în domeniul disciplinei sale: profesorul Alexandru Lapedatu. Cele două atitudini ale conducătorilor se reogăndesc perfect de bine în cuvântările de cari vorbim.

Amândoi oratorii au constatat că, la înființarea ei, înainte de asta cu 75 de ani, Academia Română a fost o instituție izvorâtă dintr-o spiritualitate curată națională și merită să servească rosturi proprii momentului de evoluție istorică pe care îl trăia națiunea noastră. De o vreme încoace, este o modă să se afirme că tot ce s'a făcut în decursul secolului XIX nu este altceva decât o succesiune de copii ale unor modele străine, fără considerare la nevoile noastre specifice. Găsim în afirmația semnalată a celor doi conducători ai Academiei cea mai competentă desmintire a unui ieftin loc comun.

Cercetând „ființa și menirea Academiei Române”, d-l C. Rădulescu-Motru arată că înalta instituție de cultură și-a propus să cultive limba națională cu scopul de a face din ea „o dovadă a latinității și un mijloc pentru realizarea unității de cultură” a românismului, împărțit pe atunci sub șapte stăpâniri.

Iar cât de departe vedeau înțelepții cititori ai Academiei, reiese limpede din acest cuvânt al lui Timotei Cipariu: „Am început a ne libera patria, am început a ne libera limba. Am început, domnilor, abia am început, dar nu am terminat; rămâne ca să continuăm și să terminăm”.

Mai reținem din cuvântarea președintelui dezideratul publicării unui mic dicționar al limbii uzuale — „așa cum a fost probabil și în intenția fondatorilor Societății Academice Române” — înainte de terminarea marelui dicționar îngrijit de d-l Sextil Pușcariu, care reclamă încă mult timp.

Discursul d-lui Alex. Lapedatu înfățișează în mod sistematic și cu date pozitive realizările Academiei în cei 75 de ani de existență. Cifrele sunt aici mai elocvente decât oricând, prin bogăția lor.

O lectură profund reconfortantă oferă capitolul privitor la inaugurarea Academiei, cu evocarea serbărilor grandioase de atunci, cari exprimă multă bucurie și o puternică conștiință națională, pilduitoare în veac. Primăria Capitalei chema lumea la serbările memorabile spre a vedea „pentru întâia oară întrunită în sânul său întreaga limbă românească”, iar „programul solemnității ținea să oglindească unitatea de neam și de limbă, de cugete și simțiri a Românilor de pretutindeni, prin căutări și declamări din toate ținuturile și în toate graiurile românești”. Ministrul de externe Ștefan Golescu, în calitate de reprezentant al guvernului, declara: „Societatea este și rămâne independentă și liberă, cum liberă și independentă a fost, este și va fi limba poporului român, oricâte servituți și vicisitudini au putut incovoia grumazii unora din noi”, iar transilvanul Alexandru Roman răspundea cu bărbăție atâtor arfimații cu un vag diplomatic, spunând răspicat: „Fii ai uneia și aceleiași mame, răsfirați în șapte țări și sub trei împărății puternice, suntem uniți prin limbă, suntem uniți prin suferință. Fie ca din unitatea limbii și a suferinții noastre, să rezulte, pe calea pașnică a științelor, *unitatea noastră națională*.”

Instructivele „constatări și reflecții” ale secretarului general se încheie cu aceste sobre și pline de demnitate declarații: „Cu acest patrimoniu, cultural, moral și național, intră Academia Română în al patrulea păttrar de veac al existenței sale. Vremurile sunt prea tulburi și perspectivele prea întunecate, ca să putem face profeții de viitor, mai cu seamă de un viitor apropiat. Un lucru este și rămâne cert pentru noi. Misiunea istorică a neamului românesc în aceste părți de lume se va împlini în pofida tuturor încercărilor și puterilor de a o abate dela cursul ei. Asemenea misiunea Academiei Române în viața acestui neam. Nu ne rămâne deci decât să ne facem și mai departe datoria”.

Despre Iosif Vulcan

Cu prilejul împlinirii unui veac dela nașterea lui Iosif Vulcan, periodicele noastre și-au adus cu drag aminte de acela care a fost printre cei mai fericiți cititori de reviste. De curând ne-a ajuns în mână și dovada participării la această comemorare a fraților de pe meleagurile unde Vulcan a trăit și activat. Este broșura cunoscutului istoriograf Pr. Ioan Georgescu, publicată în „Biblioteca Tribuna Ardealului”.

Scrisă simplu, pe înțelesul tuturor, broșura se citește cu plăcere, ca o poveste cu întâmplări miraculoase. Și totuși într'însa nu sunt decât fapte riguros exacte, cu indicarea precisă a izvoarelor. După o scurtă evocare a familiei lui Iosif Vulcan, familie care-și are leagănul în Țara Oltului, autorul trece numai decât la povestirea raporturilor scriitorului cu oamenii de seamă ai vremii sale. Academicianul Alexandru Roman, „mare luptător pentru drepturile neamului și ale bisericii sale”, i-a fost profesor. Pe alți doi înaintași distinși, Timotei Cipariu și George Barițiu, i-a avut colaboratori la „Familia”, revista care este gloria vieții sale.

Urmează apoi, din seria mare a colaboratorilor, câțiva contemporani celebri, cum este Vasile Alecsandri, Mihai Eminescu și Titu Maiorescu, precum și reprezentanții unei alte generații: George Coșbuc, Ștefan O. Iosif și alții. Fiecare nume amintit înseamnă un capitol din istoria literaturii noastre.

Dar revista „Familia” nu este singurul merit al vieții lui Iosif Vulcan. Chiar dacă opera lui literară nu are decât o valoare istorică, în analele culturii românești el mai figurează și ca „inițiator, președinte și animator al Societății pentru înființarea unui teatru românesc în Ungaria”. La loc potrivit sunt amintite și aceste fapte în broșura instructivă a Pr. Georgescu.

„Daria” la Teatrul din Timișoara

Montarea „Dariei” d-lui Lucian Blaga pe scena Teatrului Național din Timișoara constituie un succes de artă dramatică românească. Iar acest succes se datorește în rândul întâi directorului de scenă Ionel Olteanu.

Pregătit serios pentru această profesiune, prin studii îndelungate făcute în țară și în străinătate, d-l Ionel Olteanu și-a dovedit cu acest prilej puterea de muncă și de pătrundere. D-sa concepe funcția de director de scenă ca o funcție creatoare. Fără a se integra în școala de extravaganta a celor ce socotesc opera dramatică doar un element secundar, simplu pretext pentru realizările de totală libertate ale direcției de scenă, d. Ionel Olteanu depășește totuși atitudinea comodă a regizorilor cari își socotesc misiunea încheiată prin controlul „tehnic” al dicțiunii și al mișcărilor de scenă. Pleacă dela text și servește textul până la sfârșit, dar desprinde sensul profund al piesei, concretizează acest sens într-o concepție, pe care apoi caută s-o intruzeze prin toate mijloacele plastice cari îi stau la dispoziție.

Între aceste mijloace, locul întâi îl deține actorul, fără îndoială, dar nici actorului nu-i este îngăduit să depășească măsura dată de necesitatea exprimării ideii centrale. Iar mijloacele materiale: decor, lumină, costumație și alte elemente de sugestie, câștigă o noblețe care le dă dreptul să stea pe același plan cu actorul.

Acesta-i sensul de direcție de scenă care se desprinde din reprezentațiile „Dariei”.

Distribuția a cuprins elemente destoinice, ca Doamnele Magda Tâlván, Nunuța Hodoș, Virginia Drăgoi și Dornii N. Neamtzu Ottonel, Lulu Aurelian și Miluță Lapteș. Marele lor merit este că au înțeles concepția directorului de scenă, s-au subordonat exprimării ei unitare și au întrebunțat toată puterea talentului lor pentru reușita acestei exprimări.

Nu mai puțin important este rolul pe care l-a avut în această exprimare muzica d-lui Mircea Popa, un tânăr compozitor cu alese calități. Subliniind discret dar expresiv momentele dramatice, această muzică de gust a avut o mare putere de sugestie.

Semnaland acest triumf, simțim bucuria pe care ne-o dă orice realizare românească. Dar mai există un motiv special de bucurie. D-l Ionel Olteanu este tânăr și este un produs al Clujului, ca mediu formativ pe teren artistic. Se vorbește mereu de Universitatea din Cluj ca generatoare de valori culturale și pe drept cuvânt. Iată însă că împreună cu Universitatea și alte instituții de cultură ale Clujului au fost creatoare de valori.

Însuși Teatrul Național al Ardealului, a fost cunoscut până acum prin literatura dramatică pe care a provocat-o și prin actorii ce i-a promovat. Prin d-l Ionel Olteanu el

lansează, în sfârșit, și un tânăr director de scenă, atingând un punct culminant de evoluție. Căile viitorului îi sunt larg deschise, în toate direcțiile.

Olimpiu Boitoș

Satul, izvor de viață românească

Pentru a arăta ce este satul și orașul, sociologii s-au străduit să dea diferite definiții. La unii prevalează criteriul morfologic, demografic, geografic; la alții cel funcțional. Cum s'a ajuns la habitațiuni omenești — la concentrări și aglomerări rurale și urbane — este o problemă dintre cele mai importante. O primă etapă ar fi faza când omul locuia în caverne; a doua o constituie locuințele improvizate din perioada nomadă; a treia, formarea primelor nuclee rurale etc.

Aristotel distinge două specii omenești: indivizi care trăesc rătăciți, formând monstruoase grupări omenești și cei care sunt reușiți într-o comunitate armonică: satul și cetatea. Noțiunea de cetate devine în Grecia antică o formulă de civilizație, atribuit ce s'a păstrat și în timpurile moderne. Față de aceasta, satul este un izvor de energie ce alimentează neconținut aglomerațiile urbane. Căci populația orașelor și a cetății nu crește prin propria ei forță, adică printr'un excedent al nașterilor asupra deceselor, ci printr'un adaos venit din afară. Acest adaos provine dela populația rurală ce tinde să se urbanizeze prin migrațiune, sau prin infiltrare continuă în straturile populației orășenești.

Pe cât de caracteristic este orașul în apus, pe atât de străin este el de rosturile vieții românești. În Ardeal, cu toată vechimea sa multiseculară, el rămâne un post izolat plantat într-o regiune de sate românești care-l alimentează.

D-l Anton Balotă, în cartea apărută în editura „Cuggetarea” și intitulată „Satul izvor de viață românească”, arată acest lucru în mod lămurit, ceea ce reese de altfel și din subtitlul lucrării. Este o realitate incontestabilă că fondul nostru originar rezidă la sate. Satul este acela care ne-a dat viață, ne-a îmbogățit imaginația și simțirea cu cadrul și peisagiile sale, ne-a călăuzit primii pași în formarea noastră ca popor, făcându-ne să fim ceea ce suntem: Români. La nici un popor satul nu a jucat un rol atât de însemnat ca la noi; de aceea ne întoarcem mereu privirile spre el, ca la sursa dela care am pornit.

Lucrarea d-lui Anton Balotă trebuie privită cu interes, căci ea revelează o stare latentă căreia îi datorăm existența noastră. Competent în materie, autorul privește problema ca istoric și ca sociolog, străduindu-se să sugereze acea permanență istorică, ce depășește contingenta. Incursiunile istorice sunt menite să illustreze formarea satului românesc precum și faptul că „poporul românesc s'a născut la sate”. După ce examinează caracterele istorice ale satului românesc, autorul ajunge la concluzia foarte naturală că „în vremurile turburi de astăzi, când toate valorile sunt renegate, omul își caută un suport, își cere motivare sau înțelegere din trecut”. Acest suport îl constituie satul, izvorul de energie biologică și de înprospătare sufletească, căruia trebuie să ne adresăm întotdeauna în epocile de restriște.

„Satul nu numai că a fost ignorat”, spune d-l Anton Balotă în prefața lucrării, „dar vremurile mai nouă au continuat mai intens opera de părgănire și de distrugere a lui”. E necesar să se restabilească legătura firească cu el. Abateră și creațiile hibride nu pot înlocui un fond permanent.

Cartea este scrisă într'un stil atrăgător și tipărită în condiții tehnice frumoase. Aspectul exterior corespunde

conținutului valoros și care vizează pe fiecare Român. În felul acesta, „sub semnele coordonării etnice ale culturii, economicului și politicului, va trebui să ne întoarcem la sate pentru a împlini dreptatea etnică a țaranului, care de milenii a rezumat în el tot ceea ce a dat el societății organizate și națiunii.”

Ionel Neamtzu

Gh. V. Madan ales membru al S. S. R.

Scriitorul Madan, conu Ghiță, cum îi zic basarabeni jovialului și optimistului Gh. V. Madan, în anul de refugiu în România mutilată, când omul își plimbă toiagul bătrânelor la Ploiești, a fost ales membru al Societății Scriitorilor Români, ca unul dintre cei mai reprezentativi și caracteristici scriitori basarabeni din generația veche.

Descendent din răzășii Madani, ai satului Trușeni, unde toamna plesnesc strugurii în viile date'n pârgh și fierbe mustul în tocitoare, Gh. V. Madan este un scriitor de proveniență rurală, care aduce în scrisul său duhul robust, sănătos al pământului basarabean.

În 1938 Gh. V. Madan era bolnav la Spitalul central. Într-o primăvară, când Chișinăul nu cunoscuse stăpânirea lui Iuda și a bandelor roșii, când în aer plutea soarele auriu, doborât și mirosurile florilor de Mai, m'am dus să-l văd deși nu-l cunoșteam. L-am întrebat:

— Ce face Creangă al Basarabiei?

Eu sunt Madan al Basarabiei, mi-a răspuns ireverențios. Convorbirea noastră a fost pe fugă, între două trenuri. Mi-a evocat amintiri calde despre Chișinăul de altădată, despre Trușeniul lui dragi, obiceiuri basarabene, scriitori de azi și de ieri, oameni și locuri... Rămăsese să mai vorbim altădată. Dar destinul a vroit altfel.

Scrisul lui Madan are înrudiri mari cu al celui alant povestitor hazliu, Nic'a Petrii din Humulești. Autor al mai multor volume de amintiri, evocări, schițe și nuvele, în ultimul volum: *Răsunete din Basarabia*, scos la Fundație, ne descrie obiceiurile, firea și tradiția răzășului basarabean. Acolo găsim hăitul, vegeleatul din Trușeni.

Cine vrea să cunoască țaranul basarabean: moale, blând, ospitalier, bun la inimă, mistic, fatalist, hătru și isteț, — să citească cartea lui conu Ghiță Madan.

Limba scrierilor lui e fluentă, bogată, plină de mireasma arhaismelor, de particularități provinciale.

În clipele de față, când Basarabia desrobită e una cu pământul românesc, ne bucură alegerea scriitorului Gh. V. Madan în rândurile S. S. R., și e o satisfacție pentru scrisul necristalizat al Basarabiei, care are înaintea lui material uman bogat de explorare.

Mihail Spiridonici

Revista revistelor

Transilvania (an. 72, nr. 7, Septembrie 1941). Pe linia noii orientări, numărul acesta al revistei Asociațiunii ne aduce, ca informație istorică, un interesant document din anul 1848 din care reiese tăria conștiinței unei necesități organice a unirii Ardealului cu România. Tot pentru cunoașterea temeinică a Transilvaniei semnalăm: un studiu al d-lui Sabin Opreanu, „Valea Mureșului, axă economică a Transilvaniei”; „Decebal”, de d-l Ion I. Rusu; un studiu lingvistic, datorat d-lui Emil Petrovici, relativ la teoriile care susțin că Românii ar fi venit în Transilvania de curând și însemnări despre vechile așezări din regiunea Sibiului, semnate de d-l Adrian Cristea

La cronică, d-l I. Verbină ne arată felul cum se oglindesc în opera lui Mihail Sadoveanu oameni și locuri din Ardeal. Ne sunt prezentați astfel oierii din Dobrogea, cu aspra lor vieță condiționată de anotimpurile foarte adesea vitrege; oamenii din Ardeal, în Ardeal, unde „păstrează o discreție remarcabilă în raporturile lor verbale”, iar „frază lor e înflorită altfel, în armonie cu linia munților, cu limpezimea apei și a cerului”; ori cei cărora stăpâniri străine le-au smuls limba dar n'au putut să le schimbe cu nimic firea, virtuțile etnice, care, odată trecut valul oprămirilor, au pornit să se afirme cu deosebită tărie. Tot în cadrul cronicilor, d-l Petre Drăghici semnează foarte interesante observații cu privire la proza scriitorului ardelean Ion Vlasiu, cu prilejul apariției noului său volum „Poveste cu năluci”.

În numărul pe *Octombrie*, sub forma unor note pe marginea primului volum al cărții „Limba română” a d-lui Sextil Pușcariu, d. Basil Munteanu ne oferă un substanțial articol asupra raportului dintre limbă și suflet. Ca dealtfel și cartea d-lui Sextil Pușcariu, nici însemnările d-lui Basil Munteanu nu țin de domeniul strict lingvistic, ci, depășindu-l, deschid orizonturi pentru numeroase probleme de psihologie, literatură și filosofia culturii.

Andrei Mureșanu, deși cântat, mai cu seamă în ceasurile grele ale istoriei Ardealului, de foarte mulți, este cu toate acestea foarte puțin cunoscut de toți și nu întotdeauna sub toate aspectele lui chiar de cei puțini. Un aspect, cel puțin pentru noi necunoscut, ne este desvăluit într'un scurt studiu de d-l Emanoil Bucuța. Este mai ales vorba despre felul cum a luat naștere cea mai cunoscută dintre poeziile lui Mureșanu, „Răsunetul”, și melodia ei. Întâmplarea ne aduce aminte foarte mult de originea Marseillezei. De data aceasta avem însă o marseilleză țărănească, la iarbă verde, cântată de George Ucenescu, elev al lui Anton Pann și cântăreț la Biserica Sfântului Nicolae din Schei.

I. V. Spiridon

Redacționale

Cu numărul acesta încheiem întâiul an de apariție al *Luceafărului*, în serie nouă. Abonații și ceilalți cetitori, cari doresc să păstreze colecția revistei, vor găsi aici cuprinsul anului și o foaie de titlu de așezat înaintea volumului.

Greutățile perioadei de război au influențat în mod firesc tehnica revistei. Fiind nevoiți să înlocuim hârtia aleasă la început, am încercat, în numărul precedent, să tipărim reproducerea plastice pe hârtie specială. În viitor vom întrebuința acest procedeu și sperăm să avem puțința de a publica mai des asemenea reproduceri, înserate până acuma tot la al doilea număr.

Aceleași greutăți ale vremii ne silesc să mărim dela data de 1 Ianuarie 1942 abonamentul și prețul singuraticelor fascicule. În privința aceasta venim în urma altor reviste, cari au urcat mai de mult prețul, sau au redus proporțiile înfățișării lor.

Noul abonament anual va fi Lei 400 —; pentru autorități și instituții Lei 1200 —; iar prețul unui exemplar Lei 40 —.

Bineînțeles, acest abonament intră în vigoare numai la data de 1 Ianuarie 1942. Cei ce au abonat revista în anul întâi de reapariție, își vor primi exemplarul lor, până la expirarea efectivă a unui an, în schimbul sumei inițiale de Lei 300 —, respective Lei 1000 —.

